

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Biologická rodina dítěte a náhradní výchova

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:
doc. PhDr. Zlatica BAKOŠOVÁ, PhD.

Vypracovala:
Soňa Křivová

Brno 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Biologická rodina dítěte a náhradní výchova“ zpracovala samostatně a použila jen literaturu uvedenou v seznamu literatury, který je součástí této bakalářské práce. Elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné.

V Brně 27. 4. 2011

Soňa Křivová

Poděkování

Děkuji paní **doc. PhDr. Zlatici Bakošové, CSc.**, za velmi užitečnou metodologickou pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé bakalářské práce.

Také bych chtěla poděkovat svému manželovi Milanovi a celé rodině za morální podporu a pomoc, kterou mi poskytli při zpracování mé bakalářské práce, a které si nesmírně vážím.

Soňa Křivová

Obsah

Úvod	3
I. Teoretická východiska	5
1.1 Vysvětlení základních pojmů	5
1.2 Význam funkční rodiny a rodinného prostředí pro děti	10
2.1 Dítě a náhradní rodina	13
2.2 Příčiny zařazení dětí do náhradní rodiny	20
2.3 Výchova a péče o děti v náhradní rodině	21
2.4 Specifika dítěte a problémy výchovy dětí bez biologických rodičů	22
3.1 Vztahy mezi biologickou a pěstounskou rodinou	24
3.2 Koordinace orgánů sociálně-právní ochrany dětí v utváření vztahů	25
3.3 Sociální práce s biologickou a pěstounskou rodinou	27
II. Empirická část	29
4.1 Cíle, úlohy a hypotézy průzkumu	29
4.2 Metody a metodika průzkumu	30
4.3 Analýza a interpretace zjištěných údajů	31
4.4 Případové studie	44
4.5 Závěry a doporučení pro praxi	52
Závěr	54
Resumé	56
Anotace	56
Klíčová slova	57
Seznam použité literatury a prameny	58
Seznam příloh	60

Motto

„ Kdo nemiluje svého otce a svou matku, nemůže mít rád ani sám sebe.“

Jiřina Prekopová

Úvod

Dítě je křehká bytost, která nás potřebuje. Potřebuje **rodinu a rodinné prostředí**, které mu zabezpečí potřebnou péči a výchovu. **Výchova** je složitou cestou. Vyžaduje schopnosti a dovednosti vychovávajících, materiální a sociální podmínky a mnohé další. To, co ale dítě nejvíce pro svůj rozvoj potřebuje, je láska, jistota a bezpečí domova. Problém nastává, když rodiče neumí, nechťejí, nebo nejsou schopni uvedené dítěti poskytnout. Pak je vhodným řešením **náhradní rodinná výchova**. Biologická rodina se ovšem nikam neztrácí, v životě dítěte má nezastupitelnou roli. Rodiče ovlivňují své děti, i když je přímo nevychovávají. Každý člověk potřebuje znát, kdo je, odkud pochází, po kom má modré oči, jakou barvu vlasů měla jeho matka, jaký byl jeho otec. Potřebuje znát svou **identitu**.

O významu biologické rodiny pro dítě a potřebě jeho identity nikdo nepochybuje. Toto téma je v odborné literatuře podrobně popsáno. V praxi ale často nebyla biologická rodina a sounáležitost dítěte k ní brána za významnou. Pracuji na oddělení sociálně-právní ochrany dětí sedmnáct let a zaznamenala jsem v posledních letech změnu v pohledu na biologickou rodinu v oblasti náhradní rodinné péče. Velký důraz se klade na sanaci rodinného prostředí, sociálně-výchovné působení na rodiče apod. V minulosti se tak dělo sporadicky, pokud vůbec. Děti často při selhání funkcí rodiny a následném umístění do ústavní péče zůstávaly v tomto prostředí do zletilosti. Mladší byly umísťovány do náhradních rodin adoptivních nebo pěstounských. Zde většinou vliv vlastní rodiny na dítě přestal působit zcela. Adoptce neboli osvojení se rovnala záruce anonymity. O vlastní identitě se dítě dovídalo velmi málo informací. Pěstounská rodina byla zainteresovanými pracovníky a institucemi tiše chráněna před biologickou rodinou. Proto se často pěstounská péče neoficiálně nazývala „malá adoptce“. Kontakt s biologickými rodiči dítěte nebyl žádoucí.

Nyní se **biologická a náhradní rodina** mají stát partnery. Při prosazování uvedeného přístupu nelze přehlédnout střet dvou postojů. Na jedné straně až extrémní prosazování biologických rodin a snahy o zprostředkování kontaktů dětí s vlastními rodiči. Na straně druhé zkosnatělý názor, kdy původní rodinné prostředí a identita dítěte jsou ještě zavrhovány.

Cílem teoretické části této bakalářské práce je vysvětlit význam rodiny pro dítě a charakterizovat náhradní rodinnou výchovu. Práce není zaměřena na podrobný rozbor jednotlivých forem náhradní rodinné péče, ale zabývá se především pěstounskou péčí. V této formě náhradní péče nejčastěji dochází ke kontaktům mezi biologickou a náhradní rodinou. **Empirická část** má ověřit činnost sociálních pracovníků, zaměřenou na práci s biologickou a pěstounskou rodinou. Cílem má být zjištění, že sociální pracovníci chápou význam biologické rodiny a podporují kontakt dětí umístěných v pěstounské péči s biologickými rodiči. Analýzou případových studií pěstounských rodin chci potvrdit připravenost pěstounů na setkávání s biologickou rodinou a schopnost udržovat s ní dobré vztahy. Na dosažení cíle teoretické a empirické části bude použita metoda dotazníku a metoda případové studie.

Domnívám se, že práce s biologickou a náhradní rodinou je rozsáhlá oblast, která skýtá velké možnosti uplatnění sociální pedagogiky.

I. Teoretická východiska

1.1 Vysvětlení základních pojmů

Právo dítěte je být dítětem a být chráněno.

Povinností rodiče je být rodičem a chránit dítě.

Rodiče jsou prvními lidmi v životě dítěte, kteří mu mohou dát lásku.

(Prekopová, 2001, s. 10, 81)

V této kapitole chci charakterizovat pojmy biologická rodina, výchova v rodině a rodinné prostředí. Zejména jaké funkce plní rodina, co má rozvíjet výchova u dítěte, aby dospělo v plně rozvinutou osobnost a kvalitního člověka a jakým způsobem na výchovu působí samotné rodinné prostředí.

Biologická rodina a její funkce

Biologická rodina nebo také nukleární rodina je prostředím, do kterého se dítě narodí. Ocítá se bezbranné, obklopeno lidmi a podmínkami, které si samo nevybralo. Aby přežilo, potřebuje pomoc nejbližších. Je „*zcela a úplně odkázáno na pomoc svých lidí, ... tento ochránce, tento jeho člověk, je zbavuje úzkosti před nebezpečím a je mu dárce základní životní jistoty.*“ (Matějček, 2002, s. 99). Nejbližším člověkem po narození je pro dítě matka. Spolu s otcem plní rodičovskou roli. V širší rodině má dítě úzké vazby k sourozencům a dalším členům rodiny. Ti všichni po příchodu dítěte na svět zajišťují jeho potřeby. V prvních chvílích života se nejedná jen o potřeby biologické, ale především o potřebu lásky, bezpečí a jistoty. Bezpečí můžou dítěti poskytnout jen lidé, se kterými je těsně spojeno, a tím jsou rodiče. Jen oni vždy splní jeho očekávání. (Prekopová, 2001, s. 21). Uspokojení potřeby bezpečí a jistoty lásky dává dítěti klid. Ztráta tohoto pocitu způsobuje nedůvěru vůči okolí. Díky **ochranné funkci rodiny** tj. zajištěním biologických, hygienických a zdravotních potřeb není ohrožen život a zdraví dítěte (Kraus, 2008, s. 82).

Vliv rodičů na vývoj dítěte se nejvíce projevuje v prvních třech letech. „*Ukazuje se, jak důležité je chování rodičů vůči dítěti už v prvních dnech jeho života. Je*

podstatné, jak rodiče na dítě mluví, jak s ním manipulují, jak je uchopují, jak si s ním hrají, jak je mazlí, jak rychle reagují na jeho signály. ...musíme začít právě v tomto raném věku dítěte, kdy domov, rodinné prostředí a rodiče sehrávají klíčovou roli pro jeho další psychický i fyzický vývoj, neboť toto období jeho života mu vytváří jakousi základnu pro jeho další rozvoj.“, uvádí Šulová (2006, s. 10). Jedná se o **emocionální funkci rodiny**, která je nezastupitelná. Pokud rodina nedokáže plnit emocionální funkci, dát dítěti dostatek citových projevů, nedokáže dítě v budoucnu projevat cit a lásku vůči ostatním lidem. Dlouholetou zkušeností je prokázáno, že žádná instituce emocionální funkci rodiny nenahradí. Pokud zde rodina selže, bývá náprava možná, ale ne bez trvalých následků.

Mimo funkce ochranné a emocionální, plní rodina funkci **biologicko-reprodukční**. *„Touha mít děti je...dána přírodní zákonitostí působící v člověku, tak jako v jiných živých tvorech na zemi. Bezdětnost je něčím nepřírozeným a nepřirodním.*“ (Matějček, 1999, s. 55). Splnění biologicko-reprodukční funkce nemá význam jen pro ženu a muže, kteří zakládají rodinu, má také význam společenský. Každé dítě, které se narodí, bude určitou měrou formovat budoucnost společenství lidí. *„Pro svůj zdárný rozvoj potřebuje společnost stabilní reprodukční základnu.*“ (Kraus, 2008, s. 81). Proto vědomě ovlivňuje a vytváří podmínky pro zdravý vývoj a regulaci počtu dětí. Poskytuje jim ochranu a zabezpečení na nejvyšší úrovni jaké je schopna.

Sociálně-ekonomická funkce znamená, že rodina vystupuje ve společnosti jako spotřebitel a zároveň se projevuje činností uvnitř rodiny a uplatněním jejích členů ve společnosti ve výrobní i nevýrobní sféře. (Kraus, 2008, s. 81). Tato funkce je v současné době oslabovaná problémy způsobenými zvýšenou nezaměstnaností, rostoucími náklady na bydlení, na zdravotní péči aj. Mnoho rodin se snaží problémy nevhodně řešit zadlužováním. Dochází k prohlubování rozdílů v jejich životní úrovni. Poruchy této funkce často způsobují ztrátu bydlení i rozpad rodin. Dětem pak dávají omezené možnosti vzdělávání, zájmové činnosti a nezřídka způsobují i vyčleňování z dětského kolektivu.

Úlohou **socializačně-výchovné funkce** rodiny *„zůstává příprava dětí a mladistvých na vstup do praktického života.*“ (Kraus, Sýkora, 2009, s. 35). O výchově pojednává následující podkapitola.

Výchova v rodině

Výchova dítěte není zajisté nejjednodušší, ale na tomto světě asi největší úkol, který se vyplatí.

(Prekopová, 2001, s. 83)

Rodina je „malá primární sociální skupina“ (Kraus, Sýkora, 2009, s. 33), kde dochází k první výchově směřující k socializaci jedince. Splněním socializačně-výchovné funkce má dítě dospět ve všestranně rozvinutou osobnost, která dokáže žít ve společnosti, být jí prospěšná a dále ji pozitivně rozvíjet. K tomu je nutné, podle Bakošové, aby rodiče vychovali dítě k lidsky nejdůležitějším **hodnotám** „...*lásky, slušnosti, úcty, tolerance, přátelství, solidarity, dobra.*“ Výchova v rodině má podle ní rozvíjet:

- *vztah k sobě samému*
- *vztah ke společnosti, k lidem, k rodině*
- *vztah k přírodě.*

Vztah k sobě samému je velmi důležitý. Dítě má být podporováno k lásce k sobě samému, k pěstování zdravého sebevědomí a sebeúcty. Mít se rádo takové, jaké je. Výchova má, podle Bakošové, vést dítě k odpovědnosti za své činy, ke sladění individuálních a společenských požadavků. (2008, s. 94).

Mimo hodnotových postojů rodičů je v rodinné výchově důležitý **styl výchovy**. Ve funkční české rodině převládá styl demokratický. Dítěti poskytuje dostatečný prostor pro vyjádření názorů, spolupodílení na rozhodování v rodině, ale také učí odpovědnosti za své jednání. Při demokratickém stylu dokážou rodiče nastavit optimální mantinely výchovy, které nepotlačují rozvoj pozitivních stránek osobnosti dítěte a přitom důsledně usměrňují nežádoucí chování. Velmi důležitý je vzor rodičů, jejich jednotnost, stabilita výchovných metod. Prekopová uvádí: „*Čím jednoznačněji se rodiče chovají, tím snadněji se může dítě naučit způsobům chování mezi lidmi. Musí nezpochybnitelně vědět, že **ne** znamená opravdu **ne** a **ano** se dá spolehlivě chápat jako **ano**.*“ (2001, s. 23). V demokratické výchově převládá pochvala nad tresty. Pochvala v jakémkoliv věku povzbuzuje sebevědomí a podporuje další snahu k činnosti nebo žádoucímu chování.

Liberální výchova se vyznačuje přemírou lásky a „*bezbřehým prostředím*“, které způsobuje chaos a problémy. (Lacinová, Škrdlíková, 2008, s. 115). Autoritativní výchova je často metodou, kterou používají rodiče vychovaní liberálním stylem. Právě proto, že neznají zdravé hranice výchovy. Autoritativní rodič používá k prosazení své dominance trestů a rozkazů a nerespektuje osobnost dítěte. Může dojít až ponižování nebo psychickému a fyzickému týrání dítěte.

Prostředkem k výchově je **komunikace**. Děti potřebují pozornost rodičů, mluvit s nimi, ptát se, dozvídat a seznamovat se s novými věcmi a pojmy, které je obklopují. Prostřednictvím komunikace rozvíjí vztahy s ostatními lidmi. Poznávají kdo má v rodině jakou roli a jaké postavení v rodině zaujímají ony samy. Vytváří se první vztahy k autoritám. Vzájemná komunikace s rodiči, sourozenci, ostatními příbuznými a později vrstevníky děti formuje. K tomu, aby v rodině probíhala komunikace, potřebujeme čas. Hodně rodičů si stěžuje na jeho nedostatek. Doba věnovaná dětem, ale není ztraceným časem. Pokud v současné době máme méně prostoru ke komunikaci s nejbližšími např. z důvodu pracovní vytiženosti, o to víc musí být efektivně využíván. Čas strávený s rodiči u televizoru nebo čas, kdy dítě posadíme k počítači, je ztráta času.

Rodinné prostředí a faktory, které je ovlivňují

Rodina jako dynamický celek se stále vytváří a mění. Všechny své funkce plní pod vlivem určitých faktorů na tento proces působící. V širším pojetí mluvíme o faktorech tzv. **makrosystému** – klima, geografické podmínky, společensko-ekonomická situace ve společnosti. Z tohoto pohledu je velmi důležité „*zda rodina žije v blahobytu, v krizi, ve válce, v zemi chudé či v zemi s bohatou sociální podporou.*“. V užším pojetí je rodina pro její členy tzv. **mikrosystém**, který má také své ovlivňující faktory: „*...atmosféru rodiny, způsob rodinné komunikace, oblast intimních vztahů, způsob trávení volného času, hospodaření s financemi...výchovné styly a východiska či uplatňované životní postoje a filozofie rodičů.*“. Tyto jsou dětmi pojímány za své a v dospělosti uplatňovány ve svých dalších rodinách (Šulová, 2006, s. 8-9).

Kraus pak analyzuje rodinné prostředí z pohledu sociální pedagogiky jako prostředí zahrnující tři vzájemně propojené oblasti:

1. **Demograficko-psychologické podmínky rodinného prostředí** zahrnující celkovou strukturu rodiny – její úplnost nebo neúplnost, počet dětí apod. a vnitřní stabilitu rodiny, projevující se především ve vztazích mezi rodiči a dětmi.
2. **Materiálně-ekonomické faktory rodinného prostředí** např. zaměstnanost rodičů, kvalitu bydlení, finanční zajištění, spotřebu rodiny jako součást životního stylu, vliv techniky a technických prostředků na život rodiny.
3. **Kulturně-výchovnou oblast rodinného prostředí** odrážející především hodnotovou orientaci a vzdělání rodičů. Životní styl, především v souvislosti s využíváním volného času a míru pedagogizace rodinného prostředí. (Kraus, 2008, s. 86,87).

Rodinné prostředí je v oblasti výchovy jeden z nejdůležitějších činitelů ovlivňující vývoj osobnosti dítěte. Uvedené oblasti rodinného prostředí spolu úzce souvisí. Např. rozvedená žena vychovávající tři nezletilé děti, nezaměstnaná, žijící v podnájmu, s příjmem ze sociálních dávek, se základním vzděláním, otec bez zájmu o výchovu dětí a placení výživného. Neúplnost rodiny a výchova tří dospívajících dětí je silnou zátěží pro matku. Může negativně ovlivnit vztah s dětmi a stabilitu rodiny. Péče o děti omezuje možnost najít zaměstnání, což snižuje finanční zajištění rodiny. Bez dostatku financí matka nemůže rozvíjet zájmovou činnost dětí, která bývá nahrazována užíváním techniky – počítače, televizoru, videoher apod. Nízké vzdělání rodičů často vede k jejich nízkým nárokům na vzdělání dětí, což je podpořeno nedostatkem financí. A tak bychom mohli pokračovat dál. Je tedy více než patrné, že každá oblast rodinného prostředí tvoří vzájemně navazující celek, který je pro výchovu dítěte a rozvoj jeho osobnosti velmi významný.

1.2 Význam funkční rodiny a rodinného prostředí pro děti

Psychologická charakteristika

Proč jsou funkční rodina a rodinné prostředí pro děti důležité? Především proto, že funkční rodina dokáže „...*v náležitě míře a v pravý vývojový čas uspokojit základní psychické potřeby dítěte a díky tomu se dítě může vyvíjet ve zdravou osobnost.*“ Těmito základními psychickými potřebami jsou:

1. *Potřeba stimulace*, tj. dostatek podnětů, které vedou k aktivitě.
2. *Potřeba smysluplného světa*, tj. uspořádání podnětů, musí mít nějaký řád, smysl.
3. *Potřeba životní jistoty*.
4. *Potřeba pozitivní identity, vlastního „já“, znamená pozitivní přijetí sama sebe a své společenské hodnoty....Patříčná sebeúcta i patřičné sebevědomí jsou podmínkou uspokojivého zařazení ve společnosti.*
5. *Potřeba otevřené budoucnosti, naděje a životní perspektivy. Ztráta životní perspektivy (uzavřená budoucnost) vede k zoufalství.* (Matějček a kol., 1999, s. 56)

Uspokojení psychických potřeb, definovaných Matějčkem, považují za nejdůležitější pro život dítěte. Pokud nejsou uspokojeny, dochází k psychické deprivaci dítěte a v tom případě již nemůžeme mluvit o funkční rodině. Jak moc je emocionální funkce rodiny důležitá, vidíme v rodinách, kde rodiče zabezpečují dítě především materiálně. Citové potřeby dítěte jsou „uspokojovány“ především věcmi, nehodnotnou kulturou masových komunikačních prostředků. Vývoj osobnosti v takové rodině nemůže probíhat bez problémů. Chceme-li, aby dítě bylo spokojené, vyrostlo ve vyrovnaného člověka, schopného být šťastný a učinit šťastné jiné, musíme jako rodiče dokázat uspokojit všechny uvedené psychické potřeby. Měli bychom mít na paměti: **„Člověk se stává lidským jen pomocí člověka, ne pomocí internetu nebo bankovního konta.“** (Prekopová, 2006, s. 10).

Právní charakteristika

To, že funkční rodina a rodinné prostředí jsou pro dítě a jeho zdravý rozvoj důležité, si uvědomuje také stát. **„Rodina je základní a nejvýznamnější společenskou jednotkou, jejíž společenský význam je nezastupitelný a jež je z tohoto důvodu pod**

ochranou státu a chráněna zákonem. Jedině zdravá rodina je zárukou zdravé výchovy dětí.“ (Veselá, 2003, s. 13). Stát využívá své zákonodárné moci a v právních normách definuje právo dítěte, rodiny, jejich ochranu a také náležité postihy za porušení těchto práv. Ochrana a zajištění podmínek pro vývoj dítěte jsou zakotveny v právních předpisech České republiky a v mezinárodních dokumentech, které jsou pro náš stát závazné. Byly ratifikovány, přijaty jako součást právního řádu ČR. Mezi nejzákladnější právní normy týkající se dítěte a rodiny patří:

- Ústava ČR
- Listina základních práv a svobod
- Úmluva o právech dítěte
- Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

Článek 4 **Ústavy ČR** (1993), říká: *„Základní práva a svobody jsou pod ochranou soudní moci.“* V praxi to znamená jediné, poruší-li někdo základní práva a svobody jiného, musí očekávat sankci.

V **Listině základních práv a svobod** (1993) článku 32 je zakotveno: *„Rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona. Zvláštní ochrana dětí a mladistvých je zaručena.“*

Velmi výstižně vystihuje princip ochrany dítěte preambule **Úmluvy o právech dítěte** (1991), která uvádí: *...rodina jako základní jednotka společnosti a přirozené prostředí pro růst a blaho všech svých členů a zejména dětí, musí mít nárok na potřebnou ochranu a takovou pomoc, aby mohla beze zbytku plnit svou úlohu ve společnosti, ...dítě musí vyrůstat v rodinném prostředí, v atmosféře štěstí, lásky a porozumění, ...pro svou tělesnou a duševní nezralost potřebuje zvláštní záruky, péči a odpovídající právní ochranu před narozením i po něm, ...“.*

Zákon o rodině (2007) v § 31 definuje rodičovskou zodpovědnost jako *„souhrn práv a povinností při péči o nezletilé dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, ...“*. V § 32 pak zdůrazňuje že: *„Rozhodující úlohu ve výchově dětí mají rodiče.“*

V zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, (dále jen zákon o SPO) ve znění pozdějších předpisů je vymezena péče státu o děti a rodinu v § 1 jako:

- a) ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu,
- b) ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění,
- c) působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny.

Sociálně pedagogická charakteristika

Z jakého úhlu pohlíží sociální pedagogika na význam funkční rodiny pro dítě, můžeme odvodit z její podstaty. Sociální pedagogika je v Pedagogickém slovníku charakterizována jako: „*Disciplína pedagogiky zabývající se širokým okruhem problémů spjatých s výchovným působením na rizikové a sociálně znevýhodněné skupiny mládeže a dospělých. Mezi tyto problémy patří zejm. poruchy rodiny a rodičovství, náhradní rodinná výchova, týrané, zneužívané a zanedbávané děti, delikvence a agrese mládeže, drogová závislost mládeže....a další.*“ (Průcha, Mareš, Walterová, 1995, s. 217).

Sociální pedagogika jako oblast *sociální* a zároveň *pedagogická* zdůrazňuje, že se jedná především o člověka, společnost, soulad jejich zájmů a zároveň o pedagogické působení, které probíhá nepřímou formou. Tedy ovlivňováním prostředí a podmínek výchovy. Bakošová uvádí: „*Výchova podle sociální pedagogiky má provázet dítě životem tak, aby se stalo člověkem, aby umělo plnohodnotně přežít život....Taková výchova, kde i nezáměrné výchovné působení při dobrých základech hodnotové orientace v rodině je doplněné dialogem, má možnost na úspěch.*“ Dále zdůrazňuje význam naplnit smysl života trvalými hodnotami, jako jsou např. slušnost, úcta, čestnost, které nemají jen individuální dosah a prospěch, ale jsou významné i na společenské úrovni. (Bakošová, 2008, s. 51-52).

Z výše uvedeného vyplývá, že nejen právo a psychologie, ale i sociální pedagogika směřuje svým působením k upevnování, ozdravění a pomoci rodině, rodinnému prostředí, dětem i dospělým. Cílem je funkční rodina, zdravé, podnětné a rozvíjející prostředí a především dítě, které má šanci vyrůst v silnou, sebevědomou a společnosti prospěšnou osobnost. V sociální pedagogice: „*Jde o výchovu pomáhajícího charakteru, která vede člověka k tomu, aby byl člověkem.*“ (Bakošová, 2008, s. 52).

2.1 Dítě a náhradní rodina

Intervence státu do vztahů v rodině

V první kapitole byla charakterizována funkční rodina a zdůrazněn její význam pro dítě. Rodina je ovšem dynamický celek, který se vyvíjí, působí na ni mnoho faktorů a často dochází k selhání některé z jejich funkcí. Mluvíme o rodině problémové, dysfunkční a afunkční. V takových rodinách dochází k ohrožení zdraví, života nebo zdravého vývoje dítěte.

Poruchy rodiny ve vztahu k dítěti přehledně uvádí Dunovský v níže uvedené tabulce č. 1 (Dunovský, 1986, s. 17)

Tabulka č. 1

Péče o dítě	Důvod poruchy	Charakter důvodů	Místo vzniku poruchy	Vyvolávající jevy poruchy	Hlavní mechanismus poruchy	Zájem o dítě
Dostatečná Nedostatečná Žádná	rodiče <i>nemohou</i> o dítě pečovat	objektivní	příroda	přírodní katastrofy, devastace prostředí	likvidace či neexistence základních životních podmínek, demoralizace, hmotný nedostatek spojený s nedostatkem výchovných podnětů	+
			společnost	válka, hladomor, nezaměstnanost, epidemie		
			rodina	rozpad rodiny z nezávislých příčin, velký počet dětí		
jedinec			úmrť, invalidita, nemoc			
	rodiče <i>nedovedou</i> o dítě pečovat	objektivní a subjektivní	rodina jedinec	nezralost, neschopnost přijmout společenské normy, neschopnost vyrovnat se se zvláštními situacemi	dostatečné nebo nedostatečné podmínky pro socializaci dětí	+
	rodiče <i>nechtějí</i> o dítě pečovat	subjektivní	jedinec	poruchy struktury a stability rodiny disharmonická osobnost, psychopatie, maladaptace	problematické až zcela nedostatečné či žádné podmínky pro socializaci dětí	-

V případě selhání funkcí rodiny zasáhne do vztahů mezi rodiči a dětmi stát. Jeho intervence může probíhat třemi způsoby:

- řeší problém v rodině **beze změn právního postavení jednotlivých členů** (nařízení výchovného opatření např. dohledu nad výchovou dítěte)*
- intervence je takové intenzity, že **změní právní postavení subjektů** (pozastavení, omezení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti)*

- c) *intervence nemění právní postavení rodičů, ale fakticky dochází k omezení rodičovské zodpovědnosti (nařízení ústavní či ochranné výchovy dítěte, zákaz styku rodiče s dítětem apod.)*

Je velmi důležité rozpoznat, kdy a v jaké míře má intervence státu nastat. Pokud nezasáhne včas, nedostává se dítěti zákonné ochrany. Pokud zasahuje příliš, může se jednat o nezákonný zásah do práva na soukromí. Aby se co nejvíce zamezilo uvedeným střetům, upřesňuje nezbytně nutnou intervenci státu do rodinných vztahů zákon o sociálně-právní ochraně dětí č. 359/1999. Práva a oprávněné zájmy dítěte jsou uvedeny dále v právu rodinném, občanském, pracovním, trestním, ale i ve školských, zdravotnických a dalších předpisech. (Veselá, 2003, s. 212-213).

Typologie náhradní výchovy

Před rozhodnutím o náhradní výchově je vždy povinností státních orgánů usilovat o sanaci rodinného prostředí. Pokud funkce rodiny i přes využití veškeré sociální pomoci nejsou obnoveny, hledá stát vhodné výchovné prostředí v širší rodině. Teprve poté nastává situace, kdy je možné svěřit dítě do náhradní výchovy. Pojem **náhradní výchova** chápeme „jako **péči o dítě a zejména jeho výchovu na základě rozhodnutí soudu, a to:**

- *v jiné než biologické rodině,*
- *v instituci k tomu určené.“* (Škoviera, 2007, s. 27)

Jednotlivé formy náhradní výchovy charakterizují stručněji. Více se zaměřím na pěstounskou péči, formu náhradní rodinné výchovy, kde nejčastěji dochází k interakci biologické a náhradní rodiny. V České republice rozlišujeme dva základní instituty, kde probíhá náhradní výchova:

- a) **Ústavní výchova**
- b) **Náhradní rodinná péče**

Ústavní výchova (dále jen ÚV) může být nařízena pouze soudem a to na základě § 46 zákona o rodině č.94/1963 Sb. ve znění pozdějších předpisů: „*Jestliže je výchova dítěte vážně ohrožena nebo vážně narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě nebo jestliže z jiných závažných důvodů nemohou rodiče výchovu dítěte*

zabezpečit,...“. Soud rozhodne až poté, co nelze dítě svěřit do náhradní rodinné péče nebo do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Ústavní výchova může být soudem nařízena i tzv. předběžným opatřením podle § 76a občanského soudního řádu do 24 hodin. Důvodnost trvání ústavní výchovy je soud povinen jednou za 6 měsíců přezkoumat. Vyžaduje vyjádření orgánu sociálně-právní ochrany dětí, který podle zákona o SPO musí každé tři měsíce navštívit v ústavním zařízení dítě a také zjistit situaci rodičů. Cílem je navrácení dítěte do jeho přirozeného rodinného prostředí nebo do náhradní rodiny.

Svěření dítěte do **zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc** (dále jen ZPDVOP) lze uskutečnit v případě, kdy se dítě „...*ocitlo bez jakékoliv péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy...*“. Dítě je do ZPDVOP, na rozdíl od ústavní výchovy, svěřováno:

- z rozhodnutí soudu
- na žádost obecního úřadu obce s rozšířenou působností
- na žádost zákonného zástupce (většinou rodiče)
- požádá-li o to dítě.

Uvádí zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

Formou ústavní výchovy je také **ochranná výchova**, kterou upravuje trestní zákon a zákon č.218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže. Soud pro mládež může uložit mladistvému ochrannou výchovu, pokud je v rodině výchova nedostatečná, zanedbávána nebo prostředí není zárukou náležité výchovy.

Dovoluji si polemizovat o současném názoru **zrušit ústavní výchovu** a nahradit ji náhradní rodinnou péčí. Souhlasím s tím, že pro děti je vhodnější a přirozenější prostředí náhradní rodiny. Ovšem, aby mohly být děti umístěny pouze do náhradních rodin, k tomu v současné praxi nejsou dostatečné ekonomické, legislativní a kapacitní podmínky. Většina dětských domovů je dnes označena za zařízení rodinného typu. Jejich vnitřní systém se podobá velké rodině. Mnoho ředitelek dětských domovů svým „pedagogicko-mateřským“ přístupem dokážou dětem dát lásku, péči i výchovu. Právě těm dětem, které nemají možnost žít ve vlastní nebo náhradní rodině. To jsou např. děti staršího školního věku nebo s výchovnými problémy, sourozenecké skupiny, romské děti, ale také děti, které udržují častý kontakt s rodiči, prarodiči, hostitelskými rodinami.

Dětský domov nemusí být nutným zlem, jak je často uváděno. Výrazné omezení nebo zrušení institutu ústavní výchovy by mělo být promyšlené a v praxi realizovatelné. Změny, které se chystají v rámci transformace systému péče o ohrožené děti, by měly být nejen teoreticky dobře zpracované, ale i prakticky proveditelné. Poukazují na nedostatek pěstounů, nestátních organizací, služeb pro náhradní rodiny a v neposlední řadě i nedostatek sociálních pracovníků.

Náhradní rodinná péče (dále jen NRP) zahrnuje podle právních předpisů České republiky:

- svěřením dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče
- pěstounskou péčí
- poručenství, pokud poručník o dítě osobně pečuje
- osvojení

Svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče upravuje zákon o rodině v § 45. Prvořadý je zájem dítěte. Dále je nutné, aby jiná fyzická osoba než rodič poskytovala záruku řádné výchovy a s rozhodnutím souhlasila. Dítě je možné svěřit i manželům nebo se svěřením musí druhý manžel souhlasit. Zpravidla se jedná o prarodiče, zletilého sourozence, tetu, strýce nebo osoby, které dítě zná. Soud přesně vymezí rozsah práv a povinností k dítěti. Na rozdíl od pěstounské péče není tato finančně odměněna státem. Rodičovská zodpovědnost zůstává rodičům zachována a soud jim vymezí výživné na dítě, které jsou povinni zasílat k rukám pečující fyzické osoby. Svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby zaniká zletilostí dítěte, rozhodnutím soudu, pokud péče není řádná nebo v případě, kdy je možný návrat dítěte zpět do péče rodičů.

V posledních letech dochází ke změnám rozhodnutí o svěřením dítěte do péče jiné fyzické osoby z důvodů finančních. Je to v případech, kdy rodiče dlouhodobě neplní vyživovací povinnost a prarodiče přestanou zvládat finanční zajištění školních dětí. Požádají o tzv. „příbuzenskou pěstounskou péči“, která je státem finančně zajištěna. Ve většině případů soud žádosti vyhoví. Otázkou zůstává, zda nedochází ke zneužívání sociálních dávek a zda je spravedlivě přistupováno k zákonné vyživovací povinnosti prarodičů vůči svým potomkům. Prarodiče v romských rodinách tyto dávky nezřídka

považují za snadný zdroj příjmu a nevyužívají je k výchově a rozvoji dítěte. Často financují i rodiče dětí.

Poručenství je definováno v § 78 zákona o rodině: „*Jestliže rodiče dítěte zemřeli, byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti, výkon jejich rodičovské zodpovědnosti byl pozastaven nebo nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu, ustanoví soud dítěti poručníka, který bude nezletilého vychovávat, zastupovat a spravovat jeho majetek místo rodičů.*“ Poručníkem se může stát fyzická osoba, vysloví-li k tomu souhlas. Poručenství řadíme do náhradní rodinné péče v případě osobní péče poručníka o dítě. Poručník (i manželé) nahrazuje plně péči rodičů a má zajistit dítěti řádnou a pečlivou výchovu. Nastávají také případy, kdy poručník výchovu a péči o dítě fakticky nevykonává (dítě je v ústavní výchově, př. v ústavu sociální péče) a zastupuje dítě pouze při správě jeho jmění. Do doby ustanovení poručníka nebo nemůže-li být ustanovena poručníkem fyzická osoba, vykonává tuto funkci orgán sociálně-právní ochrany dětí (zákon o rodině, § 79).

Záměrně nebylo do přehledu forem náhradní rodinné péče zařazeno **opatrovnictví**, jehož obsah stanoví § 83 zákona o rodině. Nejedná se totiž o faktickou formu NRP, ale o zastupování dítěte v zákonem stanovených případech, kdy je to v zájmu dítěte třeba. Nejde o konkrétní péči a výchovu jako např. u poručnictví.

Osvojení neboli **adopce** je vymezena v zákoně o rodině v § 63 až 77. Tato forma náhradní rodinné péče se nejvíce blíží vztahu biologického rodiče a dítěte. Do osvojení může soud svěřit pouze dítě právně volné. To znamená situaci, kdy zákonní zástupci dali k osvojení souhlas. Je-li dítě schopno posoudit dosah osvojení, je nutné i jeho vyjádření. Souhlasu zákonných zástupců není třeba, pokud soud rozhodne, že rodiče po dobu šesti měsíců soustavně neprojevovali opravdový zájem o dítě nebo po dobu nejméně dvou měsíců po narození neprojevili o dítě žádný zájem.

Dalšími podmínkami osvojení jsou nutnost přiměřeného věkového rozdílu mezi osvojitelem a osvojencem, znalost zdravotního stavu dítěte, péče o dítě před rozhodnutím soudu nejméně po dobu tří měsíců na jeho náklady. Osvojením zanikají vztahy k původní rodině. Dítě nese příjmení osvojitelů, kteří jsou zapsáni v matrice, místo biologických rodičů.

V českém rodinném právu rozeznáváme osvojení zrušitelné a nezrušitelné. Soudním rozhodnutím o zrušení osvojení zrušitelného se obnoví právní vztahy k původní rodině. Nezrušitelně osvojit lze dítě ve věku jednoho roku. Je potřeba zmínit i mezinárodní osvojení, které má velký význam zejména při umísťování dětí menšinového etnika do náhradní rodinné péče. Velmi dobrá spolupráce v oblasti mezinárodního osvojení probíhá s Německem, Itálií a Dánskem.

Vyhledávat děti, vhodné do osvojení a fyzické osoby, vhodné stát se osvojiteli, mají jak orgány sociálně-právní ochrany dětí, tak nestátní organizace, pověřené výkonem sociálně-právní ochrany dětí. Ke zprostředkování osvojení jsou v České republice oprávněny pouze orgány sociálně-právní ochrany dětí.

Ve vztahu k biologické rodině dítěte je osvojení, oproti jiným formám náhradní rodinné péče, nejvíce „chráněno“. Rodiče nejsou účastníky soudního řízení a zanikají veškeré jejich právní vztahy k dítěti. V zákoně o SPO v § 59 odst. 1 písm. e) je dokonce uvedeno, že fyzická osoba, která ztíží péči osvojitele nebo výchovu osvojence prozrazením nebo rozšířením údajů o osvojení, dopustí se přestupku. Přesto jsou s dítětem biologičtí rodiče nadále spjati něčím, co nelze ze života vymazat, jako zápis v matrice. A tím je identita dítěte. Blíže o ní bude hovořeno později.

Pěstounská péče (dále jen PP) je nejnáročnější formou náhradní rodinné péče. O svěřením dítěte do pěstounské péče rozhodne soud podle § 45a odst. 1 zákona o rodině *„jestliže zájem dítěte vyžaduje svěřením do takové péče a osoba pěstouna poskytuje záruku řádné výchovy dítěte.“* Pěstounská péče je náročná především na schopnost, dovednost a vědomost pěstounů. Ti jsou povinni dítě řádně vychovávat a osobně o něj pečovat (jako např. u osvojení), ale zastupovat ho mohou jen v běžných věcech. Rodičům zůstává rodičovská zodpovědnost. To znamená vyživovací povinnost a rozhodování ve věcech ne běžných. Pokud rozhodování rodičů není v zájmu dítěte, má právo rozhodnout soud. Výkon pěstounů pravidelně každého půl roku kontroluje soud. Orgán sociálně-právní ochrany dětí má povinnost podle § 19 odst. 5 zákona o SPO nejméně jednou za 3 měsíce v prvních 6 měsících a dále nejméně jednou za 6 měsíců, náhradní rodinu navštívit a sledovat vývoj dítěte.

Do pěstounské péče jsou umísťovány děti, které nemohou být svěřeny do osvojení nebo pro ně tato forma NRP není vhodná. Např. z důvodu věku dítěte, vazeb na vlastní rodinu. Pěstounská péče může mít určité formy:

- **Předpěstounská péče** – dítě umístěné z rozhodnutí soudu do ústavní výchovy nebo ZPDVOP je dočasně svěřeno rozhodnutím orgánu sociálně-právní ochrany dětí do péče osoby, která má zájem stát se pěstounem. Pokud není do 3 měsíců od právní moci tohoto rozhodnutí zahájeno soudní řízení o svěřeni dítěte do PP, rozhodnutí pozbývá právního účinku.
- Svěřeni dítěte soudem do pěstounské péče **fyzické osobě**, př. manželům – **tzv. cizí pěstounská péče**. Svěřeni dítěte do pěstounské péče fyzickým osobám příbuzným dítěte, většinou prarodičům, tetám, strýcům, zletilým sourozencům – **tzv. příbuzenská pěstounská péče**.
- **Pěstounská péče na přechodnou dobu** – soud svěří dítě na návrh orgánu sociálně-právní ochrany dětí do této péče na dobu, po kterou nemůže rodič ze závažných důvodů o dítě pečovat nebo na dobu, než je dítě možné svěřit do osvojení. Pěstouni musí být evidováni jako vhodní k výkonu pěstounské péče po přechodnou dobu. Tato forma pěstounské péče není téměř využívána.
- Pěstounská péče **v zařízení pro výkon pěstounské péče** (dále jen zařízení) je forma, kdy pěstoun nebo pěstouni pečují o určený počet dětí v samostatném objektu nebo i v bytě pěstounů, vybaveném zřizovatel zařízení. K tomu je uzavřena smlouva s přesně zákonem o SPO určeným obsahem. Počet dětí v pěstounské péči včetně vlastních dětí pěstounů nesmí překročit počet 6. Výjimky jsou určeny v zákoně. Např. překročení počtu dětí z důvodu přijetí sourozenecké skupiny do PP. Zařízení jsou zřizována jak státními subjekty – obce a kraje, tak nestátními subjekty. K nim patří zejména SOS sdružení dětských vesniček.

Všechny formy a způsoby vykonávání pěstounské péče jsou státem odměňovány. Dětem umístěným do PP náleží **příspěvek na úhradu potřeb dítěte v pěstounské péči, pěstounům za výkon pěstounské péče měsíční odměna**. Oba příspěvky mohou být poskytovány až do 26. roku věku nezaopatřeného dítěte. Výplata se řídí zákonem č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů.

Ke **zprostředkování pěstounské péče**, stejně jako osvojení, jsou oprávněny pouze orgány sociálně-právní ochrany dětí. Zprostředkování spočívá ve vyhledávání dětí vhodných do pěstounské péče a nalezení vhodných pěstounů pro tyto děti. (Novotná, 2005, s. 7).

2.2 Příčiny zařazení dětí do náhradní rodiny

Příčiny zařazení dětí do náhradní rodiny se liší podle formy náhradní rodinné péče. **Příčinou zařazení dítěte do péče jiné fyzické osoby** než rodiče můžou být podle zákona o rodině nedostatky ve výchově, ale i objektivní příčiny např. zdravotní stav dítěte nebo rodičů, citové vazby, sociální příčiny. Soud většinou rozhodne ve prospěch fyzické osoby než rodiče, pokud např. prarodiče dlouhodobě pečují o dítě z důvodu nedostatečných bytových poměrů rodičů a dítě si k nim vytvoří silnou citovou vazbu. Soud vždy podrobně zkoumá důvody svěřením dítěte a přihlíží k jeho zájmu.

Příčinou zařazení dítěte do osvojení je souhlas rodičů s osvojením dítěte. Tedy nezájem, neochota nebo rozhodnutí, že osvojení je pro dítě a někdy i pro rodiče samé, nejlepší řešení. Další příčinou je nezájem vlastních rodičů pečovat a vychovávat dítě. Pokud nejméně po dobu 6 měsíců soustavně neprojevovali opravdový zájem o dítě nebo po dobu nejméně 2 měsíců po narození dítěte neprojevili žádný zájem. O nezájmu musí rozhodnout soud. Pak k osvojení není třeba přivolení rodičů. Nezájem se rovná zanedbání dítěte po všech stránkách. Zanedbání konkrétní péče, výchovy i emocionálního rozvoje dítěte.

Příčiny svěřením dítěte do poručnické péče jsou uvedeny v zákoně o rodině § 78 zcela přesně. Do této formy NRP jsou děti svěřovány, pokud rodiče zemřou, jsou zbaveni rodičovské zodpovědnosti, mají pozastaven výkon rodičovské zodpovědnosti nebo nemají způsobilost k právním úkonům. Pozastavena rodičovská zodpovědnost může být např. při dlouhodobém nepříznivém zdravotním stavu rodičů, dlouhodobém pobytu v cizině, ve výkonu trestu odnětí svobody apod. Ke zbavení rodičovské zodpovědnosti přistoupí soud při úmyslném trestném činu rodiče proti svému dítěti či pokud nezletilé dítě ke spáchání trestného činu použil nebo ho k tomu naváděl. Uvedené příčiny jsou jedny z nejdeprimujících pro dítě. Úmrtí rodičů, zanedbávání, fyzické a sexuální zneužívání, páchaní trestného činu proti dítěti jeho nejbližšími osobami, má vždy velmi citelné následky na jeho psychiku a další život.

Příčiny zařazení dítěte do pěstounské péče vychází samozřejmě z principu hájit především zájem dítě. Pokud dítě z vážných důvodů nemůže vyrůstat v biologické rodině, je nutné přemístit ho do prostředí, které se rodinnému prostředí nejvíce blíží. Pěstounské péči dává zákon o rodině jednoznačně **přednost před ústavní výchovou**. Příčinou zařazení dítěte do PP bývá situace, kdy nelze nebo se nedaří jeho umístění do osvojení. Dítě např. do osvojení nemůže být umístěno z právních důvodů (rodiče nedali souhlas s osvojením, není vysloven jejich nezájem), ze zdravotních důvodů (dítě je zdravotně postižené, zájemci o osvojení většinou chtějí vychovávat dítě zdravé), ze sociálních a psychických důvodů (např. dítě má citové vazby ke svým příbuzným, probíhá jejich kontakt nebo se jedná o sourozeneckou skupinu).

2.3 **Výchova a péče o děti v náhradní rodině**

V první kapitole byla výchova charakterizována jako složitý proces, který probíhá od narození dítěte a směřuje k všestrannému rozvoji jeho osobnosti. Máme-li srovnat výchovu v biologické a v náhradní rodině, musíme uvést, že role náhradního rodiče je jistě náročnější. „*Obě jsou si v mnohém podobné, ale přesto náhradní rodiče musejí mít navíc znalosti, dovednosti a schopnosti, které biologičtí rodiče často vůbec nepotřebují.*“ (Klimeš, 2006, s. 6). Náhradní rodiče přijímají zcela neznámé dítě, které musí zabezpečit nejen po stránce péče o jeho biologické potřeby, ale především si k němu musí vytvořit citový vztah. A to nejen oni samotní, ale i jejich širší rodina.

Dítě se u nich musí nejdříve adaptovat. Zvyknout si na rodinné prostředí, osoby, které jsou jeho součástí. Zde je důležité, aby adaptace byla vzájemná. Aby se již fungující systém náhradní rodiny dokázal přizpůsobit potřebám dítěte. Nejvíce náročná je adaptace v pěstounských rodinách, kde je několik subjektů, které se musí sžít. Jedná se o samotné pěstouny, jejich vlastní děti, přijaté dítě nebo sourozeneckou skupinu, širší rodinu pěstounů a v neposlední řadě o biologické rodiče přijatého dítěte, kteří jsou nedílnou součástí jeho identity.

Dost významným specifikem výchovy v náhradní rodině je střetnutí výchovných stylů pěstounů, po generace zažitých, s dítětem ze zcela jiné rodiny. Je velkým uměním pěstounů přizpůsobit své výchovné cíle přijatému dítěti. V náhradních rodinách má být používán styl demokratické výchovy. Oproti funkční biologické rodině dítěte je ale nutné zvýraznit emotivní složku výchovy a hned po přijetí dítěte stanovit a pečlivě dodržovat mantinely výchovy. Důslednost a vytrvalost je nutná.

Náhradní rodiče na výchovu a péči nejsou sami. Poradenství a pomoc je součástí sociálně-právní ochrany dětí a vykonávají ji jak státní orgány, tak nestátní organizace. Je příznivé, že v posledních letech vznikají nestátní organizace zaměřující se na adoptivní rodiče a služby pro ně (např. Open Family Brno), neboť po osvojení orgány sociálně-právní ochrany nemohou být v kontaktu s osvojitelskou rodinou do doby, než tato rodina o pomoc požádá. Náhradní rodiče častěji a raději využívají služby nestátních organizací. Důvodem jsou obavy, že na ně bude pohlíženo jako náhradní rodiče, kteří ve své roli selhali. Takové obavy nejsou namístě.

2.4 Specifika dítěte a problémy výchovy dětí bez biologických rodičů

Čím se liší dítě umístěné do náhradní rodinné péče od dítěte vyrůstajícího v běžné rodině se svými vlastními rodiči? Specifikem dítěte v NRP jsou **genetické faktory**, tedy vše vrozené od jeho biologických rodičů. Ty bezesporu ovlivní vývoj temperamentu, inteligence i uměleckého nadání, uvádí Petrová (Právo a rodina, 1/2010). Dítě ovlivňují i další rizikové faktory, a tím jsou především **traumata**, kterými muselo projít. Prvním traumatem bylo selhání biologických rodičů v péči a výchově o něj. Může se jednat o zanedbání, zneužívání nebo týrání dítěte. Druhým traumatem je pak odebrání dítěte z rodiny, které může být ze strany biologických rodičů dobrovolné (např. souhlas s osvojením, pěstounskou péčí) nebo proti jejich vůli (např. předběžné opatření při ohrožení života nebo příznivého vývoje dítěte). V České republice zatím nefunguje pěstounská péče na přechodnou dobu (i když legislativně existuje) jako např. ve Slovenské republice. Děti proto téměř vždy před přijetím do osvojení nebo pěstounské péče projdou ústavním zařízením. Prožitky z ústavní výchovy jsou spojené s **psychickou deprivací** dítěte. Ani velmi kvalitní a odborná péče v ústavních zařízeních nemůže zdaleka uspokojit emocionální potřeby dítěte.

S tímto vším přichází dítě do náhradní rodiny. Mimo osobních dokladů si z dětského domova přináší fotoalbum dokumentující jeho dosavadní život. Náhradním rodičům je doporučeno pokračovat Knihou života (Klimeš, 2006). Tato užitečná pomůcka obsahuje velmi cenné informace, které chronologicky zaznamenávají náhradní rodiče nebo samotné děti. Jedná se především o informace o jejich původu, které v pozdějším věku pomáhají dítěti poznat svou osobní identitu.

Osobní identita odpovídá na otázky „*kdo jsme*“ – „*ke komu patříme*“ (a *kdo patří k nám*), „*co tady na světě vůbec pohledáváme*“, „*odkud jdeme a kam*“, „*v co doufáme a komu či čemu důvěřujeme*“. (Matějček, 2002, s. 60). Identita každého člověka je pro naplnění života velmi důležitá. V náhradní rodinné péči zejména u osvojení a pěstounské péče je nezbytné, aby náhradní rodiče porozuměli její podstatě a dokázali s ní pracovat. K tomu je potřeba dodržovat pravidlo: „**Přijmeme-li identitu adoptivního rodiče (osvojitele) či identitu pěstouna, nebude mít naše dítě mnoho problémů s tím, aby přijalo svou identitu osvojeného či přijatého dítěte.**“ (Matějček, 2002, s. 64). Náhradní rodiče by měli pochopit, že jsou sice někým jiným, než rodiče biologičtí, ale v žádném případě nikým horším. Pokud přijmou svou identitu náhradních rodičů, budou umět nebát se sdělovat identitu „svému“ dítěti. Když bude přijaté dítě seznamováno s tím, odkud je, čím je, proč se nachází zrovna tady, bude daleko silnější a schopno přijmout složitosti svého dosavadního života. Domnívám se, že **identita je jedním z nejpodstatnějších bodů sociálně-pedagogického působení na náhradní rodiče.**

Problémy výchovy dětí bez biologických rodičů si musí náhradní rodiče nejdříve připustit. Je potřeba, aby byly diagnostikovány, a teprve poté můžou být s úspěchem řešeny. Náhradní rodiče si mají klást otázku na podstatu, důvod, příčinu výchovných problémů. Petrová uvádí některé specifické projevy chování dětí, které neměly v nejranějším stádiu svého vývoje možnost vytvořit si pevnou vazbu k blízké osobě:

- **Projevy uzavřenosti a odmítání** - dítě, které nenavázalo v raném věku pouto s rodičem, s matkou, nepoznalo pocit bezpečí a důvěry. Tato zkušenost ho nutí zůstat odpoutané od významných lidí jeho světa, aby se vyhnulo bolesti.
- **Hromadění věcí nebo hltání jídla** - děti, kterým se nedostalo prvotní jistoty, lásky a péče mají potřebu pro sebe hromadit věci a jídlo, o které brzy ztrácí zájem, zahánějí vnitřní prázdnotu.
- **Agresivní chování** - dítě agresí uvolňuje své potlačené pocity, které jinak vyjádřit neumí.
- **Lhaní a krádeže** - většinou je to prostředek, jak se vyhnout trestu a zahanbení.
- **Opožděně vyvinuté svědomí**
- **Přehnaná touha po náklonnosti** - dítě hledá náklonnost u cizích lidí do doby, než se u něj vytvoří pevná pouta k náhradním rodičům. (Petrová, 2010).

Problémů při výchově dětí v rodině je samozřejmě daleko více a závisí na individualitě dítěte. Jedno mají ale společné. Dítě vždy potřebuje mnoho emocionálních projevů ze strany náhradních rodičů. Neustálé projevy lásky, ujišťování v jistotě, bezpečí náhradní rodiny, povzbuzování v získávání sebevědomí a sebeúcty. K úspěšnému zvládnutí výchovných problémů je nutná spolupráce pěstounských rodin s psychology, pediatry, terapeuty, sociálními pedagogy, tj. zkušenými odborníky v oblasti náhradní rodinné péče. Petrová dává naději náhradním rodičům: „*Uvedené projevy chování ukazují, že dítě nezbytně potřebuje přilnout k důležitým osobám, tedy rodičům. Pokud dítě pouto naváže, projevy zeslábnou nebo úplně vymizí.*“ (Petrová, 2010, s. 22).

3.1 Vztahy mezi biologickou a pěstounskou rodinou

Tato kapitola je zaměřena na pěstounskou péči, neboť především v této formě náhradní rodinné péče jsou si biologická a náhradní rodina nejbližší. Pomáhat vytvářet vztahy k biologickým rodičům je nutné jak ze strany pěstounů, tak i ze strany jejich vlastního dítěte. Dítěte, jehož výchovu a péči biologičtí rodiče neuměli, nechtěli nebo nemohli řádně vykonávat. Vztahy mezi biologickou a pěstounskou rodinou by měly být budovány na základě seznámení se a přijetí identity dítěte a konkrétním zprostředkováním setkání dítěte, biologických rodičů a pěstounů.

Tyto vztahy ovšem nebyly vždy prosazovány jako dnes, což je spojeno s nesprávným chápáním významu pěstounské péče. Výstižně situaci charakterizovala Černá v odborném časopise Právo a rodina: „*Zásadním nedostatkem je pak absence dočasnosti v pojetí pěstounské péče, jakož i aspektu účasti rodičů na výchově dítěte, spolupráce pěstounů a rodičů.*“ (Černá, 2008, s. 2). Dále pak rozebírá nutnost začít přistupovat k pěstounské péči jako k sociální službě rodině ohrožené sociálním vyloučením. Důraz musí být kladen na spolupráci pěstounské rodiny s biologickou rodinou dítěte. „*Pěstouni by především měli pozitivně a aktivně pomáhat dítěti s návratem do původní rodiny. Nikoli dítě před původní rodinou chránit, jak jsem se s tím opakovaně setkala. Na vině totiž v případech mi známých nebyla pěstounská rodina sama o sobě, neboť tato byla vydatně ve svém postoji podporována pracovníky orgánu sociálně-právní ochrany dětí.*“, uvádí Černá (2010, s. 2). Ačkoliv se názor nepříjemně dotýká profese sociálních pracovníků, je nutné s ním souhlasit.

V červenci 2009 byl vládou České republiky schválen Národní akční plán k transformaci a sjednocení péče o ohrožené děti. *Východiskem transformace je „Právo dítěte na život ve vlastní rodině“, základním úkolem sociálně-právní ochrany dětí je udržení integrity vlastní rodiny dítěte a udržitelnost bezpečného života dítěte v rodině. Na dítě separované od rodičů je vždy potřeba pohlížet jako na dítě ohrožené, na dítě jehož vývoj je narušen.* (Rotreklová, 2008, s. 8). To, že se musí změnit přístup k dětem umístěným v náhradní rodinné péči a jejich biologické rodině, je nevyhnutelné. Rotreklová správně uvádí: „...některé změny lze začít uskutečňovat ihned, protože vyžadují jen změnu našeho pohledu a metod práce. Pro některé změny je třeba vytvořit podmínky.“ (Rotreklová, 2008, s. 10)

3.2 Koordinace orgánů sociálně-právní ochrany dětí v utváření vztahů

Koordinace orgánů sociálně-právní ochrany dětí v utváření vztahů mezi biologickou a pěstounskou rodinou je velmi důležitá činnost. Musí začít tím, že orgány sociálně-právní ochrany dětí zájemcům o svěřeni dítěte do pěstounské péče zajistí kvalitní odbornou přípravu. Při zprostředkování náhradní rodinné péče jsou prvořadě potřeby a zájem dětí. Neméně důležitá je připravenost pěstounů ke spolupráci s biologickou rodinou. Budoucí pěstouni musí mít již před přijetím dítěte dostatečné znalosti o otázkách, co je identita dítěte, jak vzniká, jak ji budovat, jak probíhají návštěvy biologických rodičů, na koho se mohou obrátit v případě výchovných problémů dítěte a další. **Bez dostatečných teoretických znalostí není možné vztahy mezi biologickou a náhradní rodinou utvářet.**

Po odborné přípravě následuje zprostředkování tj. výběr vhodné pěstounské rodiny pro vhodné dítě. Chyby při zprostředkování náhradní rodinné péče mají za následek problémy pěstounských rodin ve výchově dětí a následně neúspěch pěstounské péče a navrácení dítěte zpět do péče ústavní. Proto je zprostředkování náhradní rodinné péče zákonem svěřeno pouze státu. K této činnosti musí orgány sociálně-právní ochrany dětí přistupovat velmi zodpovědně.

Koordinace orgánů sociálně-právní ochrany dětí při zprostředkování kontaktů mezi biologickými a pěstounskými rodinami má probíhat v duchu určitých zásad:

- Zplnomocňování čili posilování silných stránek rodičů – biologičtí rodiče mají být vedeni profesionálem, př. pěstouny, k postupnému přebírání iniciativy při setkáních s dítětem. Náhradní rodiče jim mohou radit, čím dítě zaujmout, co ho baví, co má rádo apod.
  - Empatie čili posilování schopnosti rodičů vcítit se do potřeb jejich dítěte – spočívá v uskutečňování takové činnosti dítěte a biologického rodiče, které přináší oběma příjemné zážitky. Profesionál má pěstounovi pomoci zpracovat, aby nechal dítě s rodičem o samotě.
  - Odpovědnost čili posilování schopnosti rodiče zvládat vlastní emoce v průběhu návštěvy a dodržovat ujednaná pravidla – je nutné, aby rodiče dodržovali čas a průběh dohodnuté návštěvy. Nedodržování této zásady je nejčastější překážkou navázání vztahu biologických rodičů a pěstounů. Účast a podpora profesionála tomu může předejít.
  - Aktivní rodičovství čili posilování vědomí rodičů, že jejich skutky i slova ovlivňují chování dítěte – je důležitá následná reflexe průběhu návštěvy. Rodiče potřebují vyjádřit své pocity a obavy. Měli by dostat zpětnou vazbu od profesionála.
- (Matoušek, Pazlarová, 2010, s. 57-58).

Orgány sociálně-právní ochrany (spolu s nestátními organizacemi) jsou důležitou složkou při utváření vztahů biologických a pěstounských rodin. Jejich práce by neměla být jen formálním zjišťováním informací v rámci zákonné povinnosti navštěvovat pěstouny. Někdy se tak ovšem děje a místo koordinační činnosti jsou do spisů zakládány formální záznamy z návštěv pěstounských rodin, formální sdělení pediatrů a zprávy škol. Tak by jistě neměla vypadat součinnost profesionálů, biologických a pěstounských rodin. Otázkou zůstává, zda jsou v systému kooperace sociální pracovníci dostatečně vzdělávání, jaká je jejich zatíženost, zda je dostatek služeb pro pěstounskou péči apod. Odpověď můžeme hledat opět v probíhající **transformaci** systému péče o ohrožené děti, která má za **cíl**:

- **Zvýšení kvality práce a dostupnosti služeb** pro ohrožené děti a rodiny.
- **Sjednocení postupu pracovníků** při řešení konkrétní situace ohrožení dítěte (případové konference, individuální plán práce s klientem).

- **Snížení počtu dětí dlouhodobě umístěných** ve všech typech ústavní péče (důraz na prevenci, rozvoj podpůrných služeb pro ohrožené dítě a rodinu, zejména na regionální úrovni, kde služby chybí, navýšením počtu kvalifikovaných pracovníků)
- **Zvýšení životních šancí dětí, podpora rozvoje osobnosti dítěte.**

Z toho vyplývá, že koordinace orgánů sociálně-právní ochrany dětí při utváření vztahů biologické rodiny, dítěte a pěstounské rodiny má dosud omezené podmínky, které by měla transformace systému změnit. Jak kvalitní bude a co přinese ohroženým dětem, pěstounům i biologickým rodinám, bude jasné již v příštím roce 2012, kdy má přijít v platnost novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí.

3.3 Sociální práce s biologickou a pěstounskou rodinou

Sociální práce s biologickou a pěstounskou rodinou mají na první pohled protikladné cíle. **Cílem** sociální práce s rodinou, kde muselo kvůli selhání jejích funkcí dojít k separaci dítěte, je sanace rodiny a návrat dítěte do přirozeného prostředí. Cílem sociální práce s pěstounskou rodinou je odborná pomoc při péči a výchově o „cizí“ dítě a při vytváření vztahů k biologické rodině dítěte. Pokud si připomeneme smysl pěstounské péče jako péče přechodné, dočasné, krátkodobé, spojují se cíle sociální práce v jeden. Tím je **právo dítěte na život ve vlastní rodině, nebo alespoň právo dítěte na kontakt s rodiči**.

Sociální práce s pěstounskou rodinou

Sociální práci s pěstounskou rodinou provádí především sociální pracovníci orgánů sociálně-právní ochrany dětí, kteří jsou podle zákona o sociálně-právní ochraně dětí povinni dítě nejméně jednou za půl roku v náhradní rodině navštívit. Kontakty a poradenská činnost zpravidla probíhají daleko častěji. Sociální pracovníci poskytují pěstounům **pomoc v oblasti materiálního a finančního zajištění** např. při vyřízení dávek státní sociální podpory. **Poradenská činnost** je konkrétně realizována formou sepsáním návrhů na soud, pomocí při vyřízení pasu pro dítě, zprostředkováním odborné psychologické, psychiatrické, pediatrické péče, informacemi o nestátních organizacích zabývajících se v regionu náhradní rodinnou péčí, poskytnutím poradenství ve vztahu ke školám, mateřským školám, např. jakým způsobem uplatnit slevu školného. Poradí,

jak pracovat s dítětem v různých situacích. Významná je sociální práce při kontaktech s biologickou rodinou, která byla charakterizována v kapitole 3.2.

V rámci sociální práce očekávají pěstouni od profesionálů **emocionální oporu**, tím, že je sociální pracovníci vyslechnou, navštíví, projeví zájem, budou tu „pro ně“. (Matoušek, Pazlarová, 2010, s. 57).

Sociální práce s biologickou rodinou

Sociální práce s rodiči, jejichž dítě bylo svěřeno do pěstounské péče je velmi náročná. Vzhledem k tomu, že v České republice nefunguje pěstounská péče na přechodnou dobu tzv. profesionální pěstounská péče, jsou většinou děti do pěstounské péče umístěny po několika měsících pobytu v ústavním zařízení. Znamená to, že biologická rodina není funkční delší dobu. Je otázkou, zda sanace rodinného prostředí před umístěním dítěte do náhradní výchovy byla dostatečně intenzivní.

U dítěte v náhradní pěstounské rodině je důležité plánovat postup sociální práce, která respektuje práva a potřeby biologických rodičů i dítěte. **Individuální plán** má za cíl vytvořit podmínky pro dítě, které se co nejvíce podobají funkční rodině. Pokud se realizace nedaří, alespoň zachovat kontakt s biologickou rodinou. Ústavní výchova má být krajním řešením. Plán spoluvytváří dítě, jeho blízcí, tj. rodiče, prarodiče, sourozenci, pěstouni, profesionálové (vychovatelé, učitelé, sociální pracovníci), popř. dobrovolníci. Koordinaci všech zúčastněných zajišťuje **klíčový pracovník**, zpravidla sociální pracovník orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Plánování může být prováděno formou **případové konference**. „*Jde o setkání všech účastníků na jednom místě a ve stejný čas.*“ (Matoušek, Pazlarová, 2010, s. 169). Tak dochází k interakci mezi účastníky a **hledání možností společného řešení**. Důležitá je pečlivá příprava konference, profesionální vedení koordinátorem, vhodnou formou seznámení účastníků s kazuistikou, která se nedotkne biologické rodiny. To by mělo za následek nedůvěru a neochotu dalšího řešení. Výsledný individuální plán je možné podle aktuální situace rodiny měnit.

Podmínkou úspěchu je **aktivní účast** dítěte a rodičů, případně dalších blízkých při hledání řešení. Plán musí být reálný a klást na biologickou rodinu **přiměřené nároky**. Pomoc a služby rodině je **potřeba skutečně realizovat**, což je v dohodnutých časových intervalech **kontrolováno**. (Matoušek, Pazlarová, 2010)

II. Empirická část

4.1 Cíle, úlohy a hypotézy průzkumu

Při stanovení cíle empirické části bakalářské práce bylo vycházeno ze studia literatury, z názorů sociálních pracovníků NRP, které jsou diskutovány při pracovních setkáních a z vlastních praktických zkušeností.

Všeobecným cílem empirické části je zjištění současného postavení biologické a náhradní rodiny ve společnosti.

Specifickými cíly empirické části je zjištění názorů sociálních pracovníků, působících v náhradní rodinné péči, na význam biologické rodiny dítěte umístěného v pěstounské péči. Zjištění jejich míry podpory kontaktům biologické a pěstounské rodiny. V neposlední řadě zjištění připravenosti pěstounů na setkání s rodinou dítěte a vyhodnocení přínosu osobních kontaktů biologických rodičů a dětí.

Odborní pracovníci, doprovázející pěstouny a biologické rodiče při kontaktech s dítětem, mají rozumět významu biologické rodiny pro vývoj a výchovu dítěte. Pokud tomu tak není, může být pomoc rodinám omezená, nebo dokonce podvědomě zanedbávaná?

V průzkumu bylo zjišťováno: pohlaví, délka praxe a pracovní pozice sociálních pracovníků, zabývajících se náhradní rodinnou péčí, častost kontaktů dítěte a biologické rodiny, názor sociálních pracovníků na kontakty dítěte s biologickou rodinou, názor sociálních pracovníků na význam biologické rodiny pro dítě a na její vliv při výchově, změny v přístupu sociálních pracovníků k biologické rodině a které subjekty nejvíce pomáhající dítěti při kontaktech s biologickou rodinou.

Úlohou empirické části je nalezení dalších možností práce s biologickou a náhradní rodinou a možnosti uplatnění sociálních pedagogů při této sociální pomoci.

Hypotézy průzkumu:

- H1:** Předpokládám, že sociální pracovníce sociálně-právní ochrany dětí chápou význam biologické rodiny dítěte.
- H2:** Předpokládám, že sociální pracovníce sociálně-právní ochrany dětí podporují kontakt biologické rodiny s dětmi umístěnými v pěstounské péči.
- H3:** Předpokládám, že pěstounské rodiny dokážou udržovat dobré vztahy s biologickou rodinou dítěte.

4.2 Metody a metodika průzkumu

Pro dosažení cíle byla zvolena **metoda dotazníku a metoda případové studie**. **Dotazník** byl vypracován v rozsahu 20 otázek, které měly formu otázek uzavřených, otevřených, polozavřených a škálových, zaměřených na potvrzení nebo vyvrácení hypotézy. Osloveno bylo dvacet sociálních pracovníků oddělení sociálně-právní ochrany dětí obecních úřadů obcí s rozšířenou působností nebo magistrátů. Dotazník byl rozeslán elektronickou cestou.

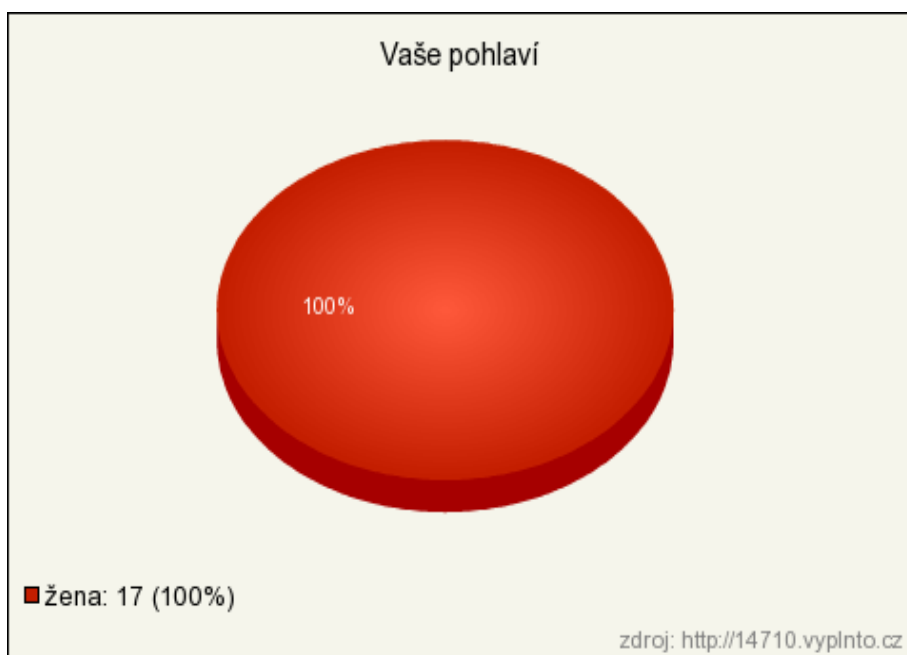
Zaměření otázek dotazníku – otázky č. 1 až č. 3 se zaměřují na charakteristiku průzkumného souboru. Otázky č. 4 až 11 jsou zaměřené na názory sociálních pracovníků na kontakty biologické rodiny s dítětem. Otázky č. 12 až č. 16 zkoumají názor na význam biologické rodiny pro dítě. Otázka č. 17 a č. 18 je zaměřena na současný přístup sociálních pracovníků k biologické rodině dítěte umístěného v pěstounské péči. Otázka č. 19 zjišťuje, kdo pomáhá dítěti při kontaktech s biologickými rodiči. Otázka č. 20 zjišťuje názory dotázaných k tématu.

Analýza případových studií vychází ze spisové dokumentace (spisy Om) dvou pěstounských rodin, vedených na oddělení sociálně-právní ochrany dětí. U zvolených případových studií byla změněna jména a další osobní údaje dětí, pěstounů i rodičů. Analýza má být východiskem pro stanovení způsobu další práce s biologickou a náhradní rodinou.

V empirické části bylo dále čerpáno z obsahové analýzy dostupné literatury a doplňujících pramenů.

4.3 Analýza a interpretace zjištěných údajů

Metoda dotazníku

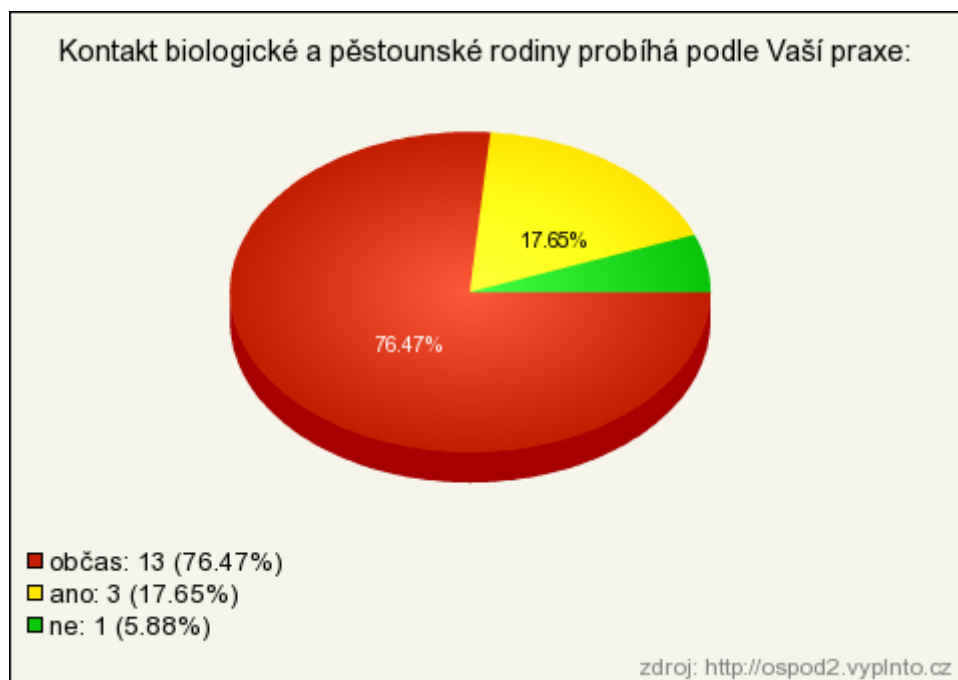
Obrázek 1 Všichni respondenti, odpovídající na dotazník, byly všechny ženy. I na tomto malém vzorku je patrná převaha žen pracujících v náhradní rodinné péči.

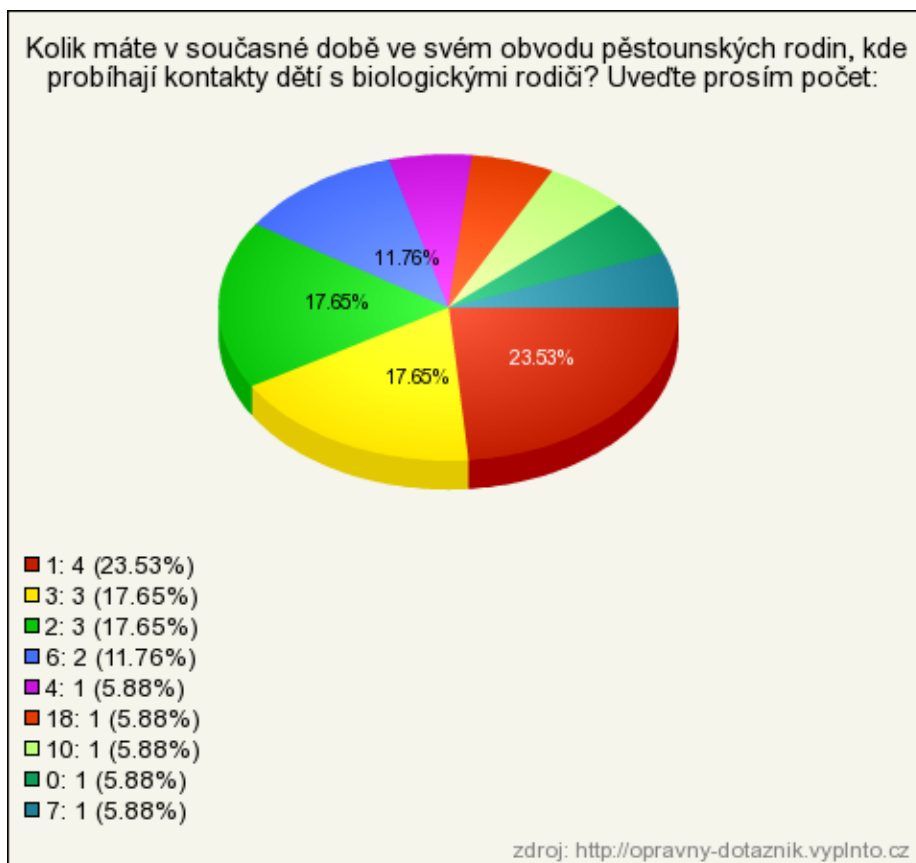
Obrázek 2 Převážná část oslovených respondentek (58,82%) pracuje v sociálně-právní ochraně dětí více než 15 let a dalších 17,65% 5-10 let. Na dotazník odpovídaly zkušené sociální pracovníce.

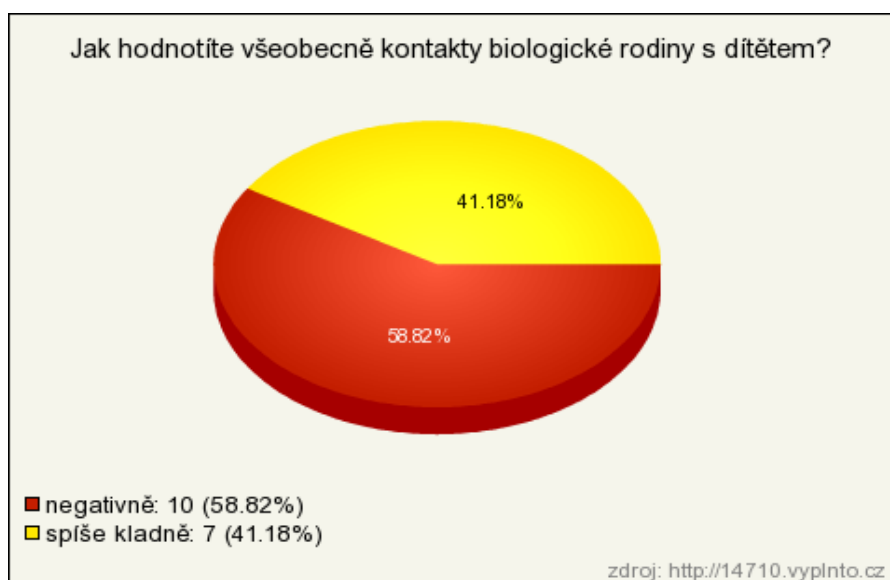
Obrázek 3 Více než polovina (58,82%) dotázaných se věnuje pouze agendě náhradní rodinné péče. Za pozornost stojí 41,18% dotázaných, vykonávající kumulovanou funkci. Ta je více zatěžující na rozsah profesních znalostí.

Obrázek 4 Potvrzuje u většiny dotázaných (76,47%) zkušenosti pouze s občasnými kontakty biologické a pěstounské rodiny.

Obrázek 5 První ukazatel označuje počet pěstounských rodin, kde probíhají kontakty s biologickými rodiči, druhý ukazatel uvádí, v kolika odděleních sociálně-právní ochrany dětí se s tímto počtem rodin setkávají. Většina dotázaných sociálních pracovníků má v současné době v obvodě jednu až tři pěstounské rodiny, kde se děti umístěné v pěstounské péči s rodiči stýkají.

Obrázek 6 Potvrzuje u 58,82% dotázaných negativní postoj k hodnocení kontaktů biologické rodiny s dítětem.

Pokud jste v 6. otázce hodnotila "kladně", uveďte, v čem:

- Zejména kvůli pocitu identity dítěte. : 1 (20%)
- --- : 1 (20%)
- spíše kladně v případě, že dítě udržuje v době ÚV kontakt s biologickou rodinou a je v jeho zájmu, aby tyto kontakty byly nadále zachovány.: 1 (20%)
- děti mají o styky s rodiči zájem i když se tito na výchově zásadně nepodílí. Výchovu zásadně nenarušují. O děti v uvedených pěstounských péčích pečují příbuzní nezl.: 1 (20%)
- Pro děti je dobré, že ví kdo je jeho rodič, neidealizuje si ho. Pro pěstouny je dobré, že si uvědomují, že rodič existuje a má také určitá práva a své pěstounství neprožívají jako osvojení.: 1 (20%)

zdroj: <http://14710.vyplnto.cz>

Obrázek 7 Kladné hodnocení kontaktů biologické rodiny s dítětem sociální pracovníce odůvodňují zejména potřebou identity dítěte a podstatou pěstounské péče. Což je poskytnutí rodinného zázemí dítěti, ne převzetí role biologických rodičů.

Pokud jste v 6. otázce hodnotila "záporně", konkretizujte:

- Dítě při kontaktu bylo rozpačité, stále se obracelo na pěstouny. Komunikace byla velmi slabá. Rodič neuměl dítě zaujmout a dítě nejeví příliš zájem.
- narušování výchovy pěstounů, dítě je zmatené ve vztazích ke svým nejbližším
- Obecně lze říci, že biologičtí rodiče nejsou schopni navázat vhodný kontakt s dítětem. Denně s dítětem nežijí, neznají jeho potřeby a přání. Biologičtí rodiče nejsou zpravidla schopni navázat ani vhodný kontakt s pěstouny. Nemohou pochopit, že pěstouni proti nim nic nemají a že nahrazují jejich výchovu. Stalo se, že matka s babičkou při návštěvě naváděla děti proti pěstounům.

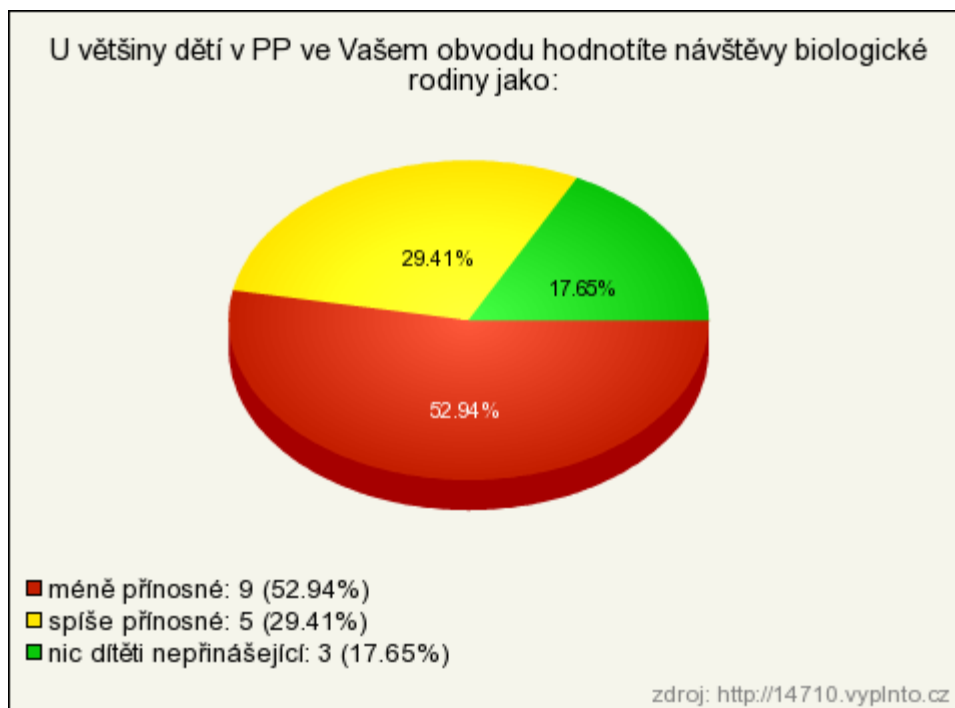
K bezproblémovému styku u nás dochází pouze v případech, že jsou rodiče nemocní a uvědomují si, že by sami péči o děti nezvládli.

rodiče o děti v PP mají zájem velmi zřídka, dítě přijímá za rodinu a matku toho kdo se k němu pěkně a mateřsky chová tj. pěstounská rodina a pěstounka, biologičtí rodiče ve většině případů nejeví o dítě žádný zájem, jediným pojítkem s biologickou rodinou jsou i prarodiče a sourozenci. Máme dvě rodiny, kde se děti stýkají s prarodiči a dvě rodiny, kde se stýkají se sourozenci

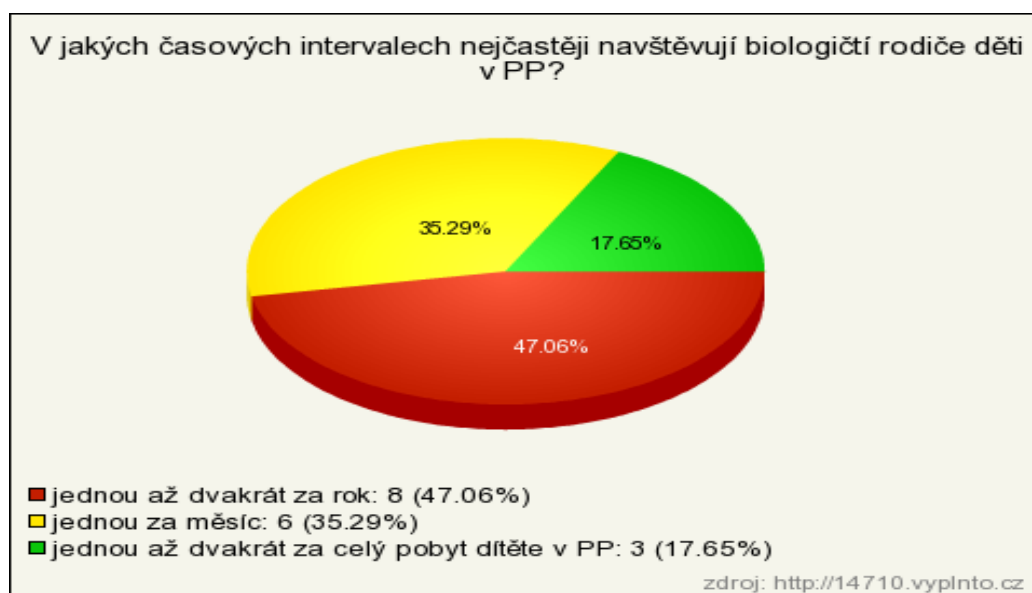
- Matka má 5 dětí, ani jedno ve své péči. U 3,5letého syna v ústavní péči chybělo 14 dnů do vyslovení nezájmu, proto byl vhodný pouze do PP. Ihned po svěřeni do péče budoucích pěstounů se začala zajímat o styk s ním, přestože ho v ústavu nenavštěvovala. Styk si začala vymáhat s pomocí nestátní organizace, která hájí zájem matky a její právo na styk. Budoucí pěstouny jsme vedli ke vstřícnosti ke kontaktu s matkou, který probíhal na půdě nestátní organizace za asistence jejich pracovníků. Budoucí pěstouni dítě matce do Brna vozili na vlastní náklady, styku se vždy účastnili, protože dítě u nich našlo bezpečné zázemí. Takto matce vycházeli vstříc téměř půl roku. Dítě na styk pozitivně motivovali. Matka není schopna bez asistence pracovníků dítě zaujmout (děti jí byly odebrány pro naprostou výchovně zanedbaní v základních věcech - hygiena, zdravotní stav, výživa). Přesto je asistentkami pobízena k zájmu o dítě, pokud by tato pobídka nebyla, matka by se pravděpodobně o syna zajímat přestala. Styk byl přerušen z důvodu zdravotních problémů matky na 2 měsíce, dítě se zklidnilo. Po této době měl být styk obnoven, dítě se začalo opětovně pomočovat, zhoršil se jeho zdravotní stav. Současný trend sanace biologické rodiny je bezpochyby správný, ale dobrovolní klienti se v této oblasti vyskytují zřídka. Celý současný směr je postaven na tom, že lze biologickou rodinu bít a žít s ní. Přitom dospělý člověk a jeho návyk nemůžeme změnit, pokud to nechce klient sám. Z tohoto důvodu v posledních letech rapidně ubývá žadatelů o pěst. péči, protože nejsou schopni zvládnout výchovně náročné dítě a k tomu pomoc jeho rodičům. Před 10 - 15 lety byla výjimečná pěst. péče prarodiče, dnes je výjimečná pěst. péče nepříbuzenská. Takže PP - zejména ve velkých městech jako je Brno, slouží mmj. k vylepšení příjmu rodiny. Současný trend vede k likvidaci klasické PP Budeme mít PP na přechodnou dobu a kopírovat model západní Evropy, kdy budou děti přecházet z jedné PP do další. O zklamání těchto dětí a opakované prožívání „zase mě nechťejí“ tolik nejde. (mám chlapce z USA, který tam prošel minim. 5 pěst. rodinami, jeho traumata už nemohla nepříbuzenská rodina zde napravit a sami požádali o jeho umístění do ústavu. Zajišťujeme práva biologického rodiče stůj co stůj. Zájem dítěte tak zůstává pouze proklamovanou záležitostí.
- dítě je "rozhozené", po styku nervózní, pomočuje se biol. matka mu slibuje, že si jej už brzy vezme k sobě, ale nedošlo u ní k žádné změně - zlepšení podmínek. Jedna to říká snad jen proto, aby před dítětem nevypadala tak, že o něj nemá zájem.
- Rodič pěstouna využívá ve svůj prospěch, zájem o dítě projevuje pouze 15 minut, rodič ohrožuje děti na zdraví, způsobuje nepříjemnosti (uživatel drog), rodič navádí děti proti pěstounům, rodič je agresivní, rodič vyhrožuje. Ve většině případů jsou následky styků biologických rodičů s dětmi špatné a jejich vliv na děti negativní.
- Kontakt s biologickou rodinou je nepravděpodobný a proto negativně působí na děti v PP. Děti jsou po kontaktu s biologickou rodinou rozrušené.

Obrázek 8 Odpovědi zdůvodňují příčinu negativního hodnocení kontaktů biologické rodiny s dítětem. Lze je shrnout do těchto bodů:

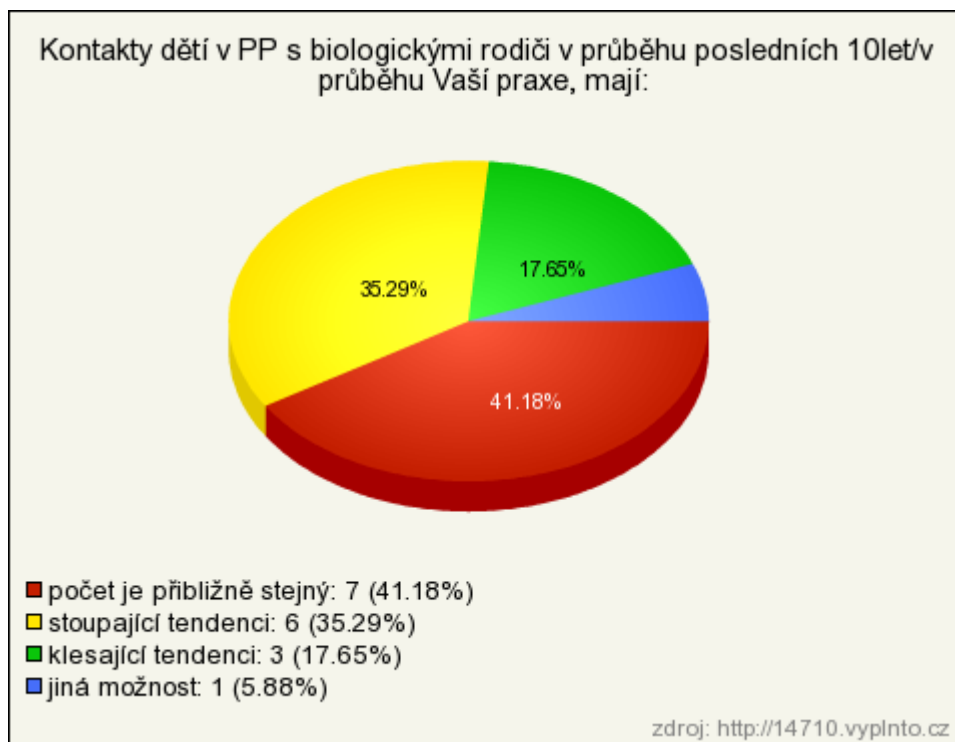
- malá iniciativa rodičů při realizaci styků
- narušování výchovy pěstounů
- neschopnost rodičů navázat kontakt s dítětem a pěstouny
- negativní přístup rodičů ke kontaktům (zájem spíše ze strany širší rodiny, např. prarodičů)
- chybějící motivace rodičů ke kontaktům s dítětem a násilná sanace rodiny, která není v zájmu dítěte
- nereálné sliby rodičů dětem
- předstíraný zájem rodičů o dítě, zneužívání kontaktů ve svůj prospěch

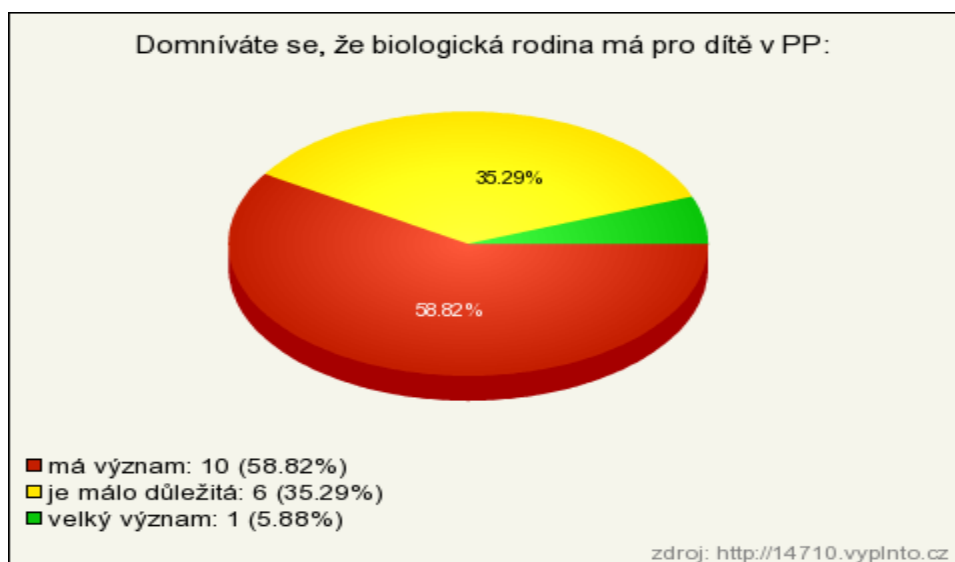
Obrázek 9 Podobně jako u obrázku 6, i zde převažuje (52,94%) negativní hodnocení návštěv biologické rodiny.

Obrázek 10 Zobrazuje frekvenci návštěv biologických rodičů. Převažují návštěvy jednou až dvakrát ročně (47,06%).

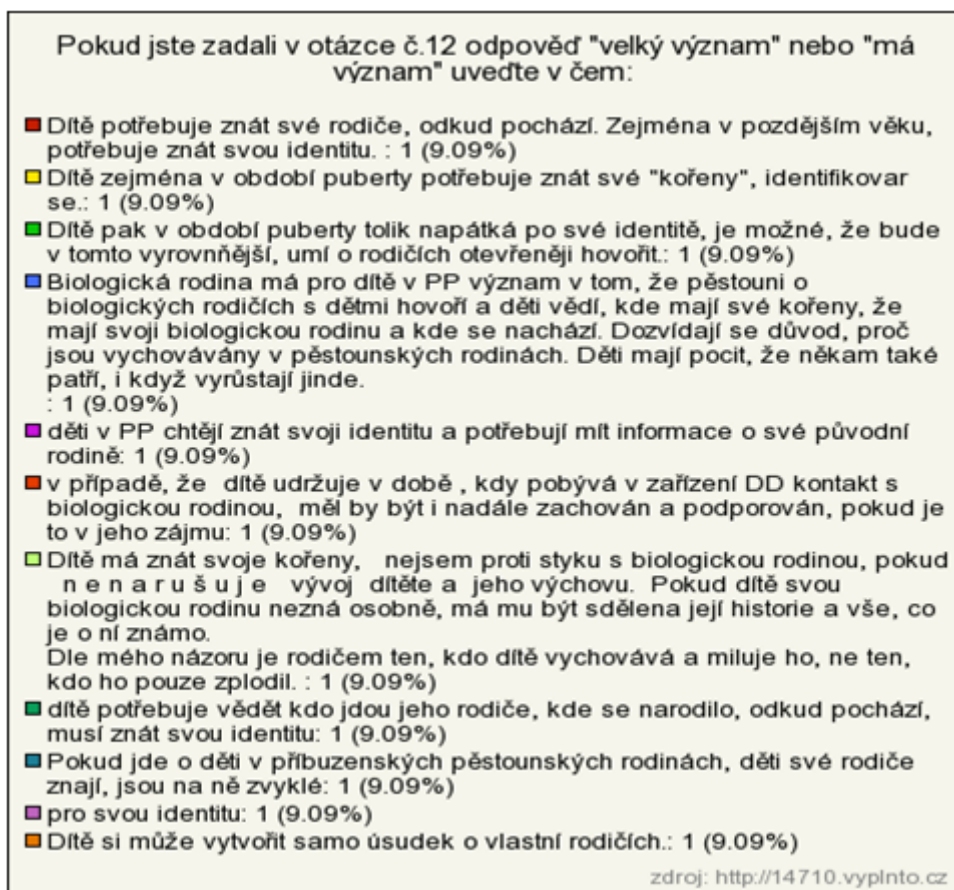

Obrázek 11 Potvrzuje stoupající tendenci kontaktů biologických rodičů s dětmi umístěnými v pěstounské péči.

Obrázek 12 Potvrzuje hypotézu, že většina tj. 58,82% dotázaných, přikládá biologické rodině dítěte význam nebo velký význam.

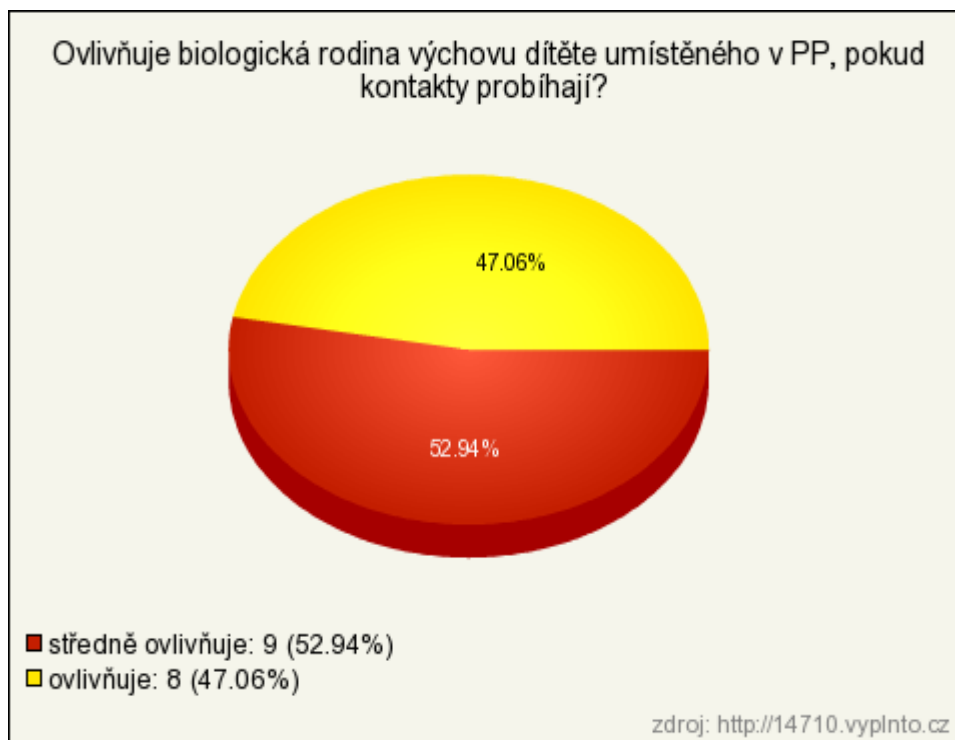

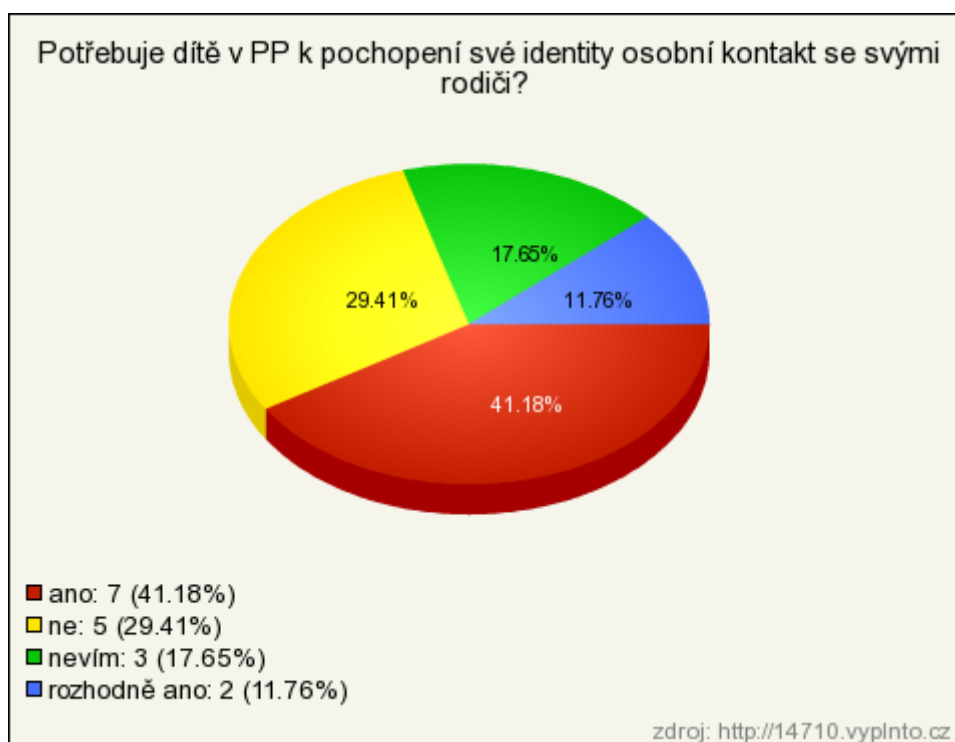
Obrázek 13 Všechny dotázané sociální pracovníce se shodují na potřebě dítěte, umístěného v pěstounské rodině, znát svou identitu. Své biologické rodiče a své „kořeny“.

Obrázek 14 Jen dvě sociální pracovníce z dotázaných nepokládají biologickou rodinu pro dítě za důležitou. Jedna svůj názor nezdůvodnila, další odůvodňuje negativní postoj tím, že biologická rodina nezvládla svou funkci a kontakty dezorientují dítě v rodinných vztazích.

Obrázek 15 Všichni dotázaní se shodují na vlivu, nebo středním vlivu, biologické rodiny na výchovu dítěte v pěstounské péči.

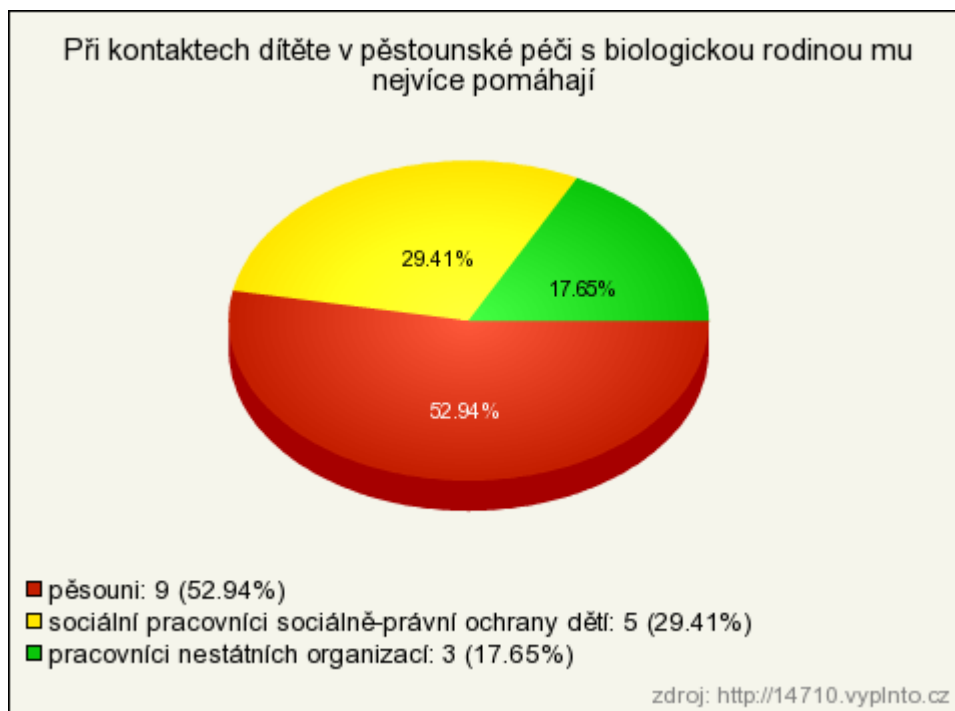
Obrázek 16 Dotázaní vyjádřili nadpoloviční většinou, že dítě osobní kontakt pro utváření vlastní identity jednoznačně potřebuje.

Obrázek 17 Většina dotázaných sociálních pracovníků (76,47%) je přesvědčena o svém kooperativním přístupu k biologické rodině. Partnerský vztah k biologickým rodičům navazují snáze nestátní organizace.

Obrázek 18 Z grafu je patrné, že důraz je kladen na biologickou rodinu oproti rodině pěstounské. Nadpoloviční většina dotázaných sociálních pracovníků úspěšně vyrovnává vztahy mezi biologickými a pěstounskými rodiči, což je velmi potřebné.

Obrázek 19 Graf zobrazuje, že subjektem, který dítěti nejvíce pomáhá při kontaktech s biologickými rodiči, jsou sami pěstouni. To může vypovídat buď o jejich schopnostech, nebo o nedostatku nestátních organizací a péči sociálních pracovníků.

Napište volně, co považujete za potřebné řešit v této problematice:

- Je potřeba zlepšit spolupráci nestátních organizací, sociálních pracovníků, pěstounských a biologických rodin.
- Otázka styku dítěte s biologickou rodinou je individuální, proto nelze řešit předem. Je vhodná porada s psychologem, doporučuji i vyšetření psych. dítěte
- posílit pravomoci pěstounů, pokud biologická rodina selhala, snažit se, aby nezasahovala do výchovy dětí v NRP
- V oblasti PP je třeba vytvořit i více služeb pro pěstouny vykonávající pěstounskou péči.
Proškolení je v různých oblastech např. v péči o dítě s psychiatrickou chorobou, autismem, s fyzickým postižením a podobně. Více také pečovat o jejich psychickou stránku, na odborných pracovištích jim nabídnout službu psychologa, který s nimi probere výchovné postupy a další problémy vyplývající z výchovy dětí svěřených do PP.
- vyhledávat vhodné žadatele o pěstounskou péči, rozšíření sociálních služeb pro pěstounské rodiny i do menších regionů - dostupnost služeb podle mého názoru by bylo vhodné do budoucna výrazně odlišit výplatu dávek PP v případě prarodičů a cizích osob. Nepřipadá mně spravedlivé, že pobírají stejné dávky. U prarodičů to svádí ke spekulativnímu jednání.
Měly by se klást větší důraz na zájmy dětí v PP. V současné době je kladen důraz spíše na zájmy rodičů.
Stát by měl vložit prostředky do propagace PP a navýšit dávky pro cizí osoby, které mají děti v PP
- Kontakty dítěte s biologickou rodinou by měly být podporovány za určitých podmínek, měly by být v zájmu dítěte, ne za každou cenu.
- Na otázku č. 19 nemohu odpovědět, protože nestát. Organizace pomáhají prvoplánově rodiči (plní zakázku rodiče), zájem dítěte je druhořadý (moje zkušenost). V popisovaném případě tedy dítěti nejvíce pomáhali pěstouni. Dále nemohu odpovědět na ot. č. 11 z důvodu rozdílné praxe (1,5 roku) ve velkém městě a na venkově (17 let). Předpokládám, že nehodnotíte styk s rodiči v případě PP prarodičů - tyto p. p. teď tvoří drtivou většinu (z 33 rodin je pouze 5 cizích). Řekla bych, že nezájem biologických rodičů je stále stejný, jenom společnost prosazuje jinou filosofii, takže se o tom hodně mluví. Pro některé subjekty pověřené SPO jde o projekty nákladně financované, ale výsledky v sanaci biologické rodiny jsou nepatrné (i když díky bohu za každou). V zásadě zastávám názor, že pokud má rodič o své dítě o p r a v d o v ý zájem, měli bychom mu vyjít maximálně vstříc. Já jsem za celou svou praxi nezažila rodiče, který by po nařízení ÚV zásadně změnil své životní postoje kvůli svému dítěti.
- Děti jsou umísťovány do pěstounské péče nikoli z důvodu hmotných (sociálně slabá rodina), ale protože biologická rodina byla závadová. Jedná se o lidi, kteří se neumí a nechtějí o děti řádně starat, dále o narkomany a alkoholiky. Proto jejich vliv na děti, které jsou v pěstounské péči již svěřeny je ve velké většině případů velmi negativní až destruktivní. Nemělo by být ke všem biologickým rodičům přístupováno stejně a hájit pouze jejich práva všeobecně. Dítě by mělo být škodlivých vlivů biologické rodiny chráněno a nikoli být do nich nuceno zákonnou úpravou.
- ke každému případu by se mělo přistupovat individuálně. Mnohdy kontakty dětí v PP nejdou s bio rodiči zprostředkovat tam, kde by mohly fungovat, to chce citlivý přístup, ne vždy je potom vhodné, aby se dítě vrátilo zpět do původní rodiny.
- Více podporovat potřebu dětí v PP setkat se se svými rodiči a uznávat potřebu rodiče setkat se se svými dětmi. V tomto směřovat i pěstouny.
- Kontakty s biologickou rodinou fungují v případech, kde se biologická rodina znala s pěstouny před svěřením dětí do pěstounské péče. Tam, kde byly děti svěřeny do pěstounské péče prostřednictvím KÚ JmK Brno, prakticky kontakt neexistuje.

Shrnutí

Ze zjištěných výsledků průzkumu vyplývá, že na otázky odpovědělo z dvaceti dotázaných sedmnáct sociálních pracovníků. Převaha žen v této profesi je patrná. Jednalo se o pracovníce zkušené, u většiny s praxí nad 15 let. Převládá pracovní pozice specializovaná na náhradní rodinnou péči. Zbytek dotázaných 41 %, vykonává funkci kumulovanou, což je pozice náročnější na profesní znalosti.

Odpovědi na otázky č. 6 a 9 sdělují, že sociální pracovníce hodnotí kontakty dítěte s biologickou rodinou nadpoloviční většinou negativně. Odůvodňují svůj postoj praktickými zkušenostmi z návštěv biologických rodičů u dětí v pěstounské péči (otázka č. 8) – např. malou iniciativou rodičů při realizaci styků, narušováním výchovy pěstounů, neschopností, předstíraným zájmem nebo negativismem rodičů ke kontaktům, chybějící motivací rodičů, násilnou sanací ze strany institucí, nereálnými sliby rodičů dětem. Z uvedených odpovědí je patrné, že sociální pracovníce vidí negativa na straně biologické rodiny dítěte. Tento postoj podporuje i uváděná nízká frekvence návštěv biologických rodičů (otázka č. 4 a 10).

Kladně se ke kontaktům dítěte s biologickými rodiči vyjádřilo 41% dotázaných a svůj názor odůvodnilo potřebou identity dítěte a podstatou pěstounské péče, tj. poskytnutím rodinného zázemí, ne přebíráním role biologických rodičů.

Z uvedených údajů vyplývá, že se **nepotvrdila hypotéza H2**, která **předpokládala, že sociální pracovníce podporují kontakt biologické rodiny s dětmi v pěstounské péči**.

I přes uvedené záporné odpovědi, ze získaných údajů vyplývá, že počet kontaktů dětí s biologickými rodiči přibývá (otázka č. 11).

K významu biologické rodiny pro dítě v pěstounské péči se sociální pracovníce vyjadřovaly v otázce č. 12 až č. 16. Téměř 59% odpovídajících přikládají biologické rodině dítěte význam. Jako důvod je uvedena potřeba dítěte znát svou identitu, své „kořeny“. Osobní kontakty s rodiči identitu dítěte spoluvytváří. O tom je přesvědčeno téměř 53% odpovídajících (otázka č. 16). Zjištěné údaje **potvrzují hypotézu H1**, která předpokládala, že **sociální pracovníce chápou význam biologické rodiny**.

Hypotéza H3 předpokládala, že **pěstounské rodiny dokážou udržovat dobré vztahy s biologickou rodinou dítěte**. Tuto hypotézu **potvrzují** odpovědi na otázku č. 19, které v 52% uvádí, že nejvíce pomáhají dítěti při kontaktech s biologickou rodinou pěstouni. Ve většině případů se dnes již pěstouni kontaktům s biologickou rodinou nebrání a aktivně se podílí na organizování návštěv. Otázkou zůstává úroveň jejich odborných poznatků, které jsou pro utváření složitých vztahů s biologickou rodinou nutné. O zlepšujících se schopnostech pěstounů udržovat dobré vztahy s biologickou rodinou svědčí i celkový nárůst kontaktů dětí v pěstounské péči s biologickými rodiči.

4.4 Případové studie

Případová studie I - Michalka a Tereзка

Rodina s dospělým synem a nezletilou dcerou se rozhodla požádat o svěření děvčátka ve věku 6 – 10 let do pěstounské péče. Rodina je věřící, oba rodiče jsou pedagogové, žijí aktivním společenským životem. Cítili potřebu poskytnout rodinné zázemí děvčátku o něco málo mladšímu, než je jejich dvanáctiletá dcera. Po projednání v poradním sboru krajského úřadu dali souhlas s přijetím dvou děvčátek ve věku 4 a 5 let. Jednalo se o sestry ze sedmičlenné sourozenecké skupiny.

Rodinná anamnéza dětí:

Biologická rodina neplní své funkce, je rodinou afunkční. Matka promiskuitní, závislá na alkoholu, odsouzena za opuštění dětí. Otcovství nezletilých není právně dořešeno. Pouze u dvou dětí je uveden „správný“ otec, jedno dítě nemá otce uvedeno, u čtyř dětí je uveden muž, jemuž svědčila zákonná domněnka otcovství, ne otec biologický. Otcové jsou převážně ve výkonu trestu. Současný partner matky, biologický otec nezletilé Michalky a Terezky také není uveden v jejich rodném listě a o děti se nestará. Před umístěním dětí do náhradní výchovy nahrazovala péči matky třináctiletá sestra.

Nejstarší bratr děvčátek je již zletilý, umístěný v pěstounské péči babičky. Třináctiletý bratr je umístěn v dětském domově, dvanáctiletý v pěstounské péči tety a strýce. Michalka a Tereзка po čtvrt roce v ústavní péči byly svěřeny výše uvedeným

žadatelům. Nejmladší roční děvčátko zanechala matka po porodu v ústavu, ale dítě navštěvovala. Bylo rozhodnuto o svěření děvčátka do pěstounské péče.

Matka v době umístění dětí v ústavní výchově projevovala zájem. Děti v ústavu navštěvovala, byly povoleny návštěvy. Při jedné z návštěv matka Terezku přenechala v péči biologického otce, svého druha. Ten pod vlivem alkoholu v restauraci vyvolal potyčku, byla přivolána policie. Matka odmítla výzvu policistů k převzetí dcery z důvodu, že je v zaměstnání. Vystrašené, uplakané děvčátko bylo převezeno do dětského domova. Od té doby byly Terezka a Michalka propouštěny k matce pouze v době, kdy u ní byla i jejich starší třináctiletá sestra, která dokázala dohlížet na péči o ně. O návštěvy projevovala zájem i babička, která ale z důvodu špatného zdravotního stavu nemohla o děti dlouhodobě pečovat.

Náhradní rodinná péče:

Budoucí pěstouni převzali děvčátka z dětského domova po několika návštěvách. Předcházelo seznámení s dětmi i jejich starší sestrou a bratrem, společně umístěnými v dětském domově. Michalka a Romanka dobře přijaly vlastní děti pěstounů. Vše probíhalo bez problémů, holčičky projevovaly z náhradní rodiny bezprostřední nadšení.

Mladší čtyřletá Terezka byla hodnocena psycholožkou jako komunikativní, živá až divoká, zvědavá a aktivní. Starší pětiletá Michalka se jeví jako komunikativní, společenská, vstřícná, ale citově labilní, v některých situacích nejistá, přesto běžně výchovně zvladatelná. Obě děvčátka jsou vzájemně na sobě velmi vázaná. Silný vztah je vytvořen i k třináctileté sestře, která o ně pečovala.

Po prvotní adaptaci dětí v náhradním rodinném prostředí, museli pěstouni přistoupit ke zvolení výchovného stylu. Správně zvolili pevné mantinely výchovy a velké množství citových projevů s upevňováním jistoty, lásky a pocitu bezpečí současného domova. Po několika dnech začaly děti oslovovat pěstouny „mamko“ a „taťko“. Ve výchovných metodách vystupuje rodina pěstounů jednotně. Pěstounka uvádí, že přijetí dětí velmi posílilo její vztah s vlastní dcerou, která prožívá pubertu. Dcera si sama zvolila roli pomocnice matky při výchově děvčátek. Pěstounka ale nezapomíná na potřebu dcery a dokáže si najít čas, kdy se věnují jen sami sobě.

Výchova v pěstounské rodině má vždy svá úskalí, kterým se náhradní rodiče nevyhnou. Ani v této rodině tomu není jinak. První problémy začaly brzy po přijetí. Michalka a Terežka na sebe žárlily. Pěstouni museli bedlivě dbát, aby objetí a políbení byly rozdávány spravedlivě oběma holčičkám. Děvčátka na nepoměr ihned upozornila neadekvátním způsobem chování. Pěstouni se naučili přemýšlet a uvědomovat si své projevy lásky a citu a jejich množství vůči oběma děvčátkům. Oproti vztahu k vlastním dětem se učili nové schopnosti, kterou dříve nepotřebovali.

Také fungování náhradní rodiny muselo přijmout přísnější pravidla. Rodina má stanoven přesný denní režim, který dodržují. Pěstoun je hudebník a odhadl hudební sluch děvčátek. Nadání a hyperaktivní chování uplatnili pěstouni v mimoškolní činnosti. Přihlásili děti do folklorního souboru. Zájmová činnost byla „zakomponována“ do harmonogramu rodiny. Děti folklorní kroužek velmi baví, při vystupování jsou bezprostřední a jako budoucí ženy jsou nadšené z kroje.

Sklobení výchovy v náhradní rodině a školském zařízení je většinou také spojeno s překážkami, které je nutné překonávat. Po půl roce adaptace v rodině zapsali pěstouni Michalku a Terežku do mateřské školy. Děvčátka se těšila, ale zároveň se projevila psychická deprivace z umístění v ústavní péči. Ubezpečovali se častými dotazy, zda je „tam“ (myslely školku) pěstouni nenechají napořád. S pedagogy spolupracuje velmi intenzívně zejména pěstounka. Muselo dojít k objasnění důvodů nepředvídatelného chování dětí. Pro personál mateřské školy, který nemá mnoho zkušeností s dětmi v náhradní rodinné péči, je výchova a péče náročná. Rozebíráním jednotlivých situací, se ale daří výchovu zvládat. Nedošlo k nesprávnému zaškatulkování děvčátek mezi „nevychované děti“, ale pedagogové s pěstounkou vždy hledají skutečný a skrytý důvod chování děvčátek.

Po adaptaci dětí v náhradní rodině, kdy si již náhradní rodiče pochvalují, jak vše zvládají, často začnou vystupovat vzpomínky dětí na vlastní rodinu. Po několika měsících se vyskytl závažný problém u Michalky. Začala mluvit o sexuálních praktikách matky a tyto vzpomínky byly uplatňovány při hře se sestrou a s panenkami. V místě bydliště pěstounů bohužel není odborná psychologická pomoc se zkušenostmi v náhradní rodinné péči. Proto byl pěstounům sociální pracovníci zprostředkován kontakt na psychologa Sdružení pěstounských rodin v krajském městě. Navázali velmi

dobrou spolupráci, kterou pěstouni doposud využívají a problémy děvčátek úspěšně řeší.

Vztahy biologické a pěstounské rodiny:

Vztahy mezi biologickou pěstounskou rodinou zpravidla nezačínají v dobrém duchu. Matka v tomto případě nesouhlasila s umístěním dětí do pěstounské péče, ale neodvolala se proti rozhodnutí o umístění dětí. Otec není biologickým rodičem, pobývá ve výkonu trestu, situace dětí je mu lhostejná. Pěstouni přebírali děti do péče s vědomím kontaktů s biologickou rodinou a byli rozhodnuti je v zájmu dětí podporovat. První návštěva matky proběhla na její žádost. Uskutečnila se po pěti měsících od přijetí dětí, ve městě pěstounů, za účasti sociální pracovnice z místa trvalého bydliště biologické rodiny, kterou matka dobře znala. Děti měly z návštěvy matky radost, stále přetrvává vzájemná citová vazba. Matka negativně nese to, že náhradní rodina zvládá výchovu lépe než ona, má problém s přijetím sdělovaných zážitků dětí u pěstounů, jak je oslovují apod. Návštěva probíhala bez větších problémů. Nebylo ale dobře zvládnuto ukončení návštěvy. Matka si vyžádala doprovod až k nádraží, kde děti ani matka rozloučení nezvládly a došlo k silně emotivnímu zážitku.

Po návštěvě matky byla Michalka plačtivá a Terežka se začala pomočovat. Pěstounům byl jejich sociální pracovníci doporučen asistovaný styk v prostorách Sdružení pěstounských rodin a za účasti a pomoci psychologa. Matce byla také poskytnuta zpětná vazba a sděleny výhody asistovaného kontaktu v blízkosti jejího bydliště. Odmítla a od té doby o návštěvu nepožádala.

Shrnutí případové studie

Klady: Pěstounská rodina dává dětem kvalitní funkční rodinné prostředí. Je patrné, že role náhradních rodičů je daleko náročnější než role rodičů, kterou doposud plnili. Přesto dokážou zvládat vznikající problémy a vyhledávat adekvátní odbornou pomoc. O biologických rodičích s dětmi mluví pouze pozitivně a uvědomují si identitu dětí s jejich biologickou rodinou. Navázali vztah i se starší sestrou děvčátek a s pěstouny, kteří bydlí v sousedním okrese a pečují o nejmladší děvčátko z rodiny. **Pěstounská rodina dokáže udržovat dobré vztahy s biologickou rodinou svěřených dětí.**

Zápory: Nedostatek odborných služeb se zaměřením na náhradní rodinnou péči v regionu pěstounů. Musí dojíždět do krajského města. Chybí sociálně-pedagogičtí pracovníci ve školách a školkách, kteří by pomáhali se závažnými výchovnými problémy náhradním rodičům.

Případová studie II - Pavlík

Muž a žena, žijící sedm let v bezdětném družském vztahu, se rozhodli přijmout dítě do pěstounské péče. Žadatelka má středoškolského vzdělání. Partner je vysokoškolák, z předchozího manželství má dvě dospělé děti. Udržují dobré vztahy. Více motivovaná k podání žádosti byla žena, partner jí v rozhodnutí velmi citlivě podporoval. Ochotně se účastnil odborné přípravy žadatelů. Poradní sbor vybral tento pár jako vhodný, pro 1,5letého Pavlíka. Zdravého usměvavého chlapečka, většinového etnika. Budoucí pěstouni byli seznámeni s tím, že Pavlíka v kojeneckém ústavu navštěvuje matka, která není schopna se o něho starat. Otec není uveden v rodném listě dítěte. Pěstouni uvedli, že jsou připraveni poskytnout dítěti domov a respektovat zájem matky.

Rodinná anamnéza dítěte:

Matka dítěte je svobodná, mentálně retardovaná. Psychiatrická zátěž je v rodině dědičná, babička se 4x pokusila o sebevraždu. Porod proběhl za situace, kdy matka uvedla, že nevěděla o těhotenství a neupozornila ji na to ani babička, se kterou žije. S rodiči a bratrem má velmi špatné vztahy, dochází k hádkám a bratr ji pod vlivem alkoholu často fyzicky napadá. Rodina žije v nevyhovujících bytových poměrech a často migruje, jsou vídaní při vybírání odpadků z popelnic. Matka žije z plného invalidního důchodu. Nepravidelně navštěvuje psychiatrii.

Otec dítěte, kterého matka označila, neuznal otcovství. Udržoval s matkou konfliktní vztah, ve kterém docházelo ke slovnímu i fyzickému napadání, oba požívali alkohol. Po narození syna matka o syna usilovala, pořídila mu vybavičku, navštěvovala jej. Odborný lékař ale uvedl, že matka není schopna výchovy dítěte, nedokáže se postarat ani sama o sebe, její psychiatrický stav je trvalý. Zájem matky probíhal jeden rok, kdy syna v kojeneckém ústavu jednou za měsíc až dva navštěvovala a pravidelně konzultovala možnost návratu syna do její péče se sociální pracovníci oddělení sociálně-právní ochrany dětí. V této době měnila partnery i bydliště. Návštěvy ubyly na

intenzitě. Rodině vyhořel domek, došlo k dalšímu napadení matky bratrem. Sociální pracovníce se rozhodla navrhnout dítě jako vhodné do náhradní rodinné péče.

Vývoj dítěte byl zcela v normě, chlapeček i přes roční ústavní péči, nejevil známky psychické deprivace. Poradní sbor rozhodl svěřit dítě do péče pěstounů, vzdálených od místa bydliště matky více jak 300 kilometrů. Pro dítě, o které se zajímá matka a s genetickou psychiatrickou zátěží, byl výběr žadatelů velmi omezený.

Náhradní rodinná péče:

Pěstouni převzali chlapečka při druhé návštěvě v kojeneckém ústavu, protože dítě nemělo problémy s kontaktem s nimi a vzdálenost bydliště komplikovala možnosti častějších návštěv. Po vydání rozhodnutí o svěřením dítěte do péče budoucích pěstounů tzv. „předpěstounské péče“, pěstounka v dobré víře písemně informovala matku o situaci syna. Poslala jí i telefonní kontakt. Na tomto postupu je znát, že ani kvalitní příprava pěstounů nezabrání chybám. Sociální pracovníci informovali o svém postupu až po agresivní reakci matky. Telefonicky i písemně vulgárními slovy vyjadřovala nesouhlas s přemístěním syna. Na pěstounskou péči dítěte byla matka připravována sociální pracovníci v místě bydliště. Bezvýsledně. Na základě této reakce se matka odvolala proti rozhodnutí. To bylo předběžně vykonatelné, proto chlapeček zůstal nadále v péči budoucích pěstounů a soud později pěstounskou péči potvrdil rozsudkem. Po dobu odvolání pěstouni neměli nárok na dávky v pěstounské péči z důvodu nedokonalého znění rozhodnutí.

Nezletilý se v rodině ihned adaptoval. Problémy nastaly s jeho zdravotním stavem, trpěl těžkými opakujícími se bronchitidami. Pěstounka dítěti věnovala maximální péči, podstoupila hospitalizaci s dítětem, absolvovala mnoho lékařských vyšetření, později dítěti vyřídila ozdravný pobyt v lázních a jednou ročně absolvují s chlapcem společnou dovolenou u moře. Zdravotní stav dítěte se zlepšuje.

Pěstouni zvolili demokratický styl výchovy s pevnými hranicemi a dostatkem emocionálních projevů. Řešili především hyperaktivitu dítěte. Oba jsou pracovití, jejich koníčkem je okrasná i užitková zahrada. Využili snahy chlapečka napodobovat různé činnosti. Pěstoun Pavlíka úměrně jeho věku a dovednostem začal zapojovat do společné činnosti. Chlapeček se s nadšením s novým tatínkem a maminkou zapojil např. do

stavby zahradního altánu, sadí květiny apod. Pěstouni dbají na bezpečnost dítěte, ale dávají mu dostatečný prostor učit se napodobováním. Jsou mu vzorem.

Pavlík se od malička projevuje jako velmi společenský a vyhledává kontakt vrstevníků. Pěstounka je proto zapsala do klubu maminek s dětmi a Pavlík byl spokojený. Po několika týdnech nastaly problémy s pedagožkou v mateřské školce, kde klub působil. Nějakou dobu trvalo, než našli společně způsob, jak dítě zaujmout a usměrnit jeho chování, aby nenarušovalo hry ostatních dětí. Učitelce pěstounka vysvětlila specifické chování dítěte v pěstounské péči. Protože je v častém kontaktu se sociální pracovníci, využila doporučení k psychologickému vyšetření dítěte. Opět nebyla jiná možnost, než obrátit se na psychologa v krajském městě. V místě bydliště služby, věnující se náhradní rodinné péči, nejsou. Pohovor s psychologem pomohl nejen dítěti, ale i pěstounce.

Výchova náhradních rodičů je dostatečně bohatá na projevy lásky a pozornosti k dítěti. Pavlík navázal vřelý vztah k babičce, která ho zahrnuje emocemi. Přes veškeré projevy citu, dokázali náhradní rodiče i širší rodina zůstat důslednými a přitom trpělivými vychovateli. Tato schopnost se v náhradní výchově obzvláště vyplácí.

Vztahy biologické a pěstounské rodiny:

První kontakt biologické rodiny a pěstounů nebyl příjemný pro obě strany. Matka vnímala umístění dítěte jako nespravedlivé rozhodnutí a nebyla spokojená s velkou vzdáleností od bydliště náhradních rodičů. Pěstouni přistoupili ke kontaktu s matkou s nadšením, ale její reakce je zaskočila. Došlo ještě k další komplikaci před rozhodnutím soudu, kdy matka za úplatu souhlasila s uznáním otcovství muže vietnamské národnosti. Tento jednal účelově, případ řešila policie. Soudní jednání se oddálilo, neboť údajný otec po uznání otcovství změnil bydliště. O dítě se nikdy potom nezajímal. Matka svou mentální úroveň nedokázala posoudit své jednání. Takové situace jsou bohužel vzorem toho, jak musí být pěstouni silní a připravení na řešení komplikací. Daleko více a častěji, než rodiče ve funkčních biologických rodinách.

Bylo potřeba pomoci biologické i náhradní rodině kooperací. Sociální pracovníce v místě bydliště pěstounů začala plnit funkci prostředníka mezi rodinami a vztahy se začaly zlepšovat. Telefonický kontakt probíhá pouze přes sociální pracovníci, což obě strany respektují. Matka se uklidnila, navštěvuje syna jednou za tři

měsíce. Pěstouni ji v mezidobí písemně sdělují informace o synovi. Pokud přiveze matka Pavlíkovi dárky, pěstouni je převezmou a ocení. I přes to, že jsou neúčelné a pro dítě nepotřebné. Zdá se, že vztahy mezi biologickou a náhradní rodinou jsou ideální. Není tomu tak. Mentální úroveň matky je na velmi nízké úrovni. Návštěvy, které probíhají v cukrárně nebo na procházce v parku se nejeví pro dítě obohacující. Matka sděluje pěstounce a sociální pracovníci, která zpočátku bývala u kontaktů, své problémy. Mluví o hádkách s druhem, změně bydlení, telefonního čísla apod. Pěstounka i sociální pracovníci ji pobízejí k dotazům o synovi. Matka není schopna jiných projevů citu a zájmu o vlastní dítě, než tím, že se na schůzku dostaví.

Před několika měsíci oznámila, že čeká dítě s přítelem. Nyní porodila děvčátko, o které se, dle jejího sdělení, stará. Informace dosud nebyla potvrzena.

Shrnutí případové studie

Klady: Dítě umístěné v ústavní výchově se podařilo svěřit kvalitním tolerantním pěstounům. Zvolili správný výchovný styl, demokratický i dostatečně důsledný. Projevy citů a interakce mezi dítětem a náhradními rodiči jsou přínosem pro obě strany. Pěstouni prokazují dostatečné dovednosti a schopnosti vytvořit dítěti podnětné rodinné zázemí a dokážou udržovat dobré vztahy s biologickou rodinou dítěte. Správně chlapce zapojili do činností a předškolního dětského kolektivu. Nebojí se řešit výchovné problémy a specifika dítěte.

Zápory: Pěstounská rodina má komplikovaný přístup ke službám náhradní rodinné péče. Biologická matka nemá a patrně nikdy mít nebude schopnost pečovat o syna. Je otázkou, do jaké míry jsou návštěvy pro dítě přínosné a zda postupem času budou pěstouni schopni zaujmout dítě při kontaktech s matkou natolik, aby návštěvy chtělo podstupovat.

4.5 Závěry a doporučení pro praxi

Cílem empirické části bylo zjistit současné postavení biologické a náhradní (pěstounské) rodiny. Zcela jistě je v oblasti náhradní rodinné péče kladen větší důraz na biologickou rodinu dítěte, než v minulých letech. Pěstounská péče je v České republice přetvářena z dřívější tzv. „malé adopce“ na péči krátkodobou a dočasnou, která směřuje k navrácení dítěte do jeho původní rodiny. Samozřejmě pouze v případě, kdy vlastní rodina dítěte je ochotna a schopna obnovit rodinné funkce. Zjištěné údaje potvrzují, že chybí systém odborných služeb, zaměřených na problematiku dítěte umístěného mimo přirozené rodinné prostředí. Zejména služby na úrovni regionů. Odbornou pomoc potřebují biologičtí i náhradní rodiče. Příčinu převažujícího negativního názoru sociálních pracovníků na kontakty biologické a náhradní rodiny, vidím především v nedostatecích systému náhradní rodinné péče. Ze závěrů empirické části a získaných zkušeností v praxi oddělení sociálně-právní ochrany dětí, si dovoluji **doporučení pro praxi**:

Na úrovni státu - je nutné sjednotit roztržičnost kompetencí, kdy do náhradní rodinné péče zasahuje několik ministerstev. Je potřebné vytvořit podmínky sociálním pracovníkům pro kvalitní práci, zvýšit jejich počet, omezit kumulované funkce a byrokratické zatížení v oblasti sociálně-právní ochrany dětí. Propojit práci nestátních a státních organizací, zlepšit odborné vzdělávání sociálních pracovníků i náhradních rodičů např. v problematice identity dítěte, řešení složitých výchovných situací apod.

Na úrovni rodiny – je nutné, pokud má dojít ke snížení počtu dětí v NRP, pracovat na prevenci problémů v rodinách – např. výukou k finančnímu hospodaření, neboť dluhy jsou jedny ze spouštěčů problémů dysfunkční rodiny. Přínosem by bylo legislativní zrušení firem nabízejících půjčky s neúměrně vysokými „lichvářskými“ úroky. Chybí větší propagace funkční rodiny a manželství, např. organizováním praktických příprav mladých párů, jaké existují u žadatelů o náhradní rodinnou péči. Pokud je nutné umístit dítě v náhradní rodině, je žádoucí hledat optimální řešení pro dítě, ne provádět násilnou sanaci rodiny. Pomoci může i lepší informovanost a propagace v oblasti pěstounské péče.

Na úrovni dítěte – zlepšit pomoc dětem ze sociálně znevýhodněných rodin, např. pomoc rodinám se špatnými hygienickými návyky formou terénní sociální práce. Zlepšení bytových podmínek a hygienických návyků zamezí vyčleňování dětí ve

školních kolektivech. Je potřeba větší propagace pěstounské péče na úrovni mateřských a základních škol, např. seznamování pedagogů a žáků s důvody rozdílného chování dětí v NRP. Podpora identity dítěte v náhradní rodině, zejména v době puberty a adolescence je nutná a její zanedbání bývá důvodem návratů dětí do ústavní výchovy.

Domnívám se, že uvedené oblasti nabízí velmi rozsáhlé možnosti uplatnění sociálních pedagogů a využití poznatků vědeckého oboru sociální pedagogiky. Mám za to, že sociální pedagogika může svým působením zjednodušit a zefektivnit systém péče o ohrožené děti.

Závěr

Dítě, rodina a výchova jsou pojmy, které mají ve společnosti svůj význam po tisíciletí. Každá společnost, ať už vědomě nebo nevědomě, přistupuje k dítěti jako k bytosti křehké a zranitelné, potřebující ochranu a péči. Podle své úrovně je společnost chrání a vytváří podmínky k rozvoji osobnosti. Bez ochrany dítěte není reprodukce společnosti možná.

První sociální jednotkou, která dítě zabezpečí, je rodina. Nukleární funkční rodina poskytuje narozenému dítěti v prvních letech vše, co k vývoji potřebuje. Úroveň rodinného prostředí a výchovy závisí na úrovni společnosti. V průběhu historického vývoje je rodina vystavena jejím pozitivním i negativním vlivům. Jejich působením může docházet k selhávání funkcí rodiny, což je společensky nežádoucí. Lidé si museli uvědomit, zda má pomoc dětem a rodině smysl. Zda a v jaké míře se vynaložená péče společnosti vrátí. Zpočátku byla ochrana a starost o nemocné, opuštěné a osiřelé děti, iniciativou jedinců založenou na dobrovolnosti. Postupem času se stala péče o děti, rodinu a působení na výchovu promyšlenou a záměrnou činností, zahrnutou do společenského systému ve všech jeho oblastech.

Náhradní rodinná péče prochází vývojem spolu s vývojem rodiny. Vznikla jako pomoc a podpora nefunkční rodině. Její potřeba a význam jsou pro společnost stále velmi důležitými, protože k selhávání funkcí rodin dochází neustále.

Cílem mé bakalářské práce bylo přiblížit současné postavení biologické a náhradní rodiny v České republice, prostřednictvím názorů sociálních pracovníků orgánů sociálně-právní ochrany dětí. V průběhu mé dlouholeté praxe dochází v náhradní rodinné výchově k významnému přelomu a změně v přístupu k jedné z forem náhradní výchovy, a tou je pěstounská péče. Výsledkem má být péče krátkodobá, dočasná a pomáhající biologické rodině. Je zajímavé být u tak významných změn, ale zároveň je těžké překonávat problémy a překážky, které každá změna zákonitě přináší. Domnívám se, že transformace v systému péče o ohrožené děti má svá opodstatnění a bude ku prospěchu dětem i jejich rodinám.

Mým cílem bylo prostřednictvím zjištěných názorů sociálních pracovníků dotazníkovou metodou poukázat na problémy, které přerod v přístupu k pěstounské péči a biologické rodině přináší. Analýzou případových studií dávám nahlédnout do

fungování náhradní rodinné výchovy a snažím se upozornit na úskalí, které je potřeba v systému odstranit.

Tato bakalářská práce má být určitou sondou do problematiky výchovy v biologické a náhradní rodině a doporučením, kde je možné využít profesního zařazení sociálních pedagogů v praxi.

Resumé

Bakalářská práce na téma „Biologická rodina dítěte a náhradní výchova“ je rozdělena na část teoretickou a empirickou. Teoretická část má tři kapitoly. První vysvětluje základní pojmy bakalářské práce – biologická rodina a její funkce, výchova, rodinné prostředí. Zabývá se také významem funkční rodiny a rodinného prostředí pro děti.

Druhá kapitola je zaměřena na náhradní rodinnou výchovu. Charakterizuje, za jakých okolností jsou děti svěřovány do náhradních rodin. Uvádí stručně typologii náhradní výchovy a blíže specifikuje formy náhradní rodinné péče. Důraz klade na pěstounskou péči, kde dochází ke kontaktům biologické a náhradní rodiny. Kapitola také seznamuje se specifiky a problémy výchovy dítěte v náhradní rodině.

Třetí kapitola se již podrobně zabývá vztahy mezi biologickou a pěstounskou rodinou. Zejména současným přístupem odborníků k těmto vztahům a koordinací orgánů sociálně-právní ochrany dětí při jejich utváření. Rozebírá zásady, kterými je nutné se řídit, aby mezi biologickou a pěstounskou rodinou nevznikaly problémy. Uvádí nedostatky v systému, které jsou překážkou kvalitní sociální práce s náhradní a biologickou rodinou dítěte.

Empirická část obsahuje analýzu výsledků dotazníkové metody, zaměřené na potvrzení stanovených hypotéz. Prostřednictvím dvou případových studií pěstounských rodin, můžeme nahlédnout do prostředí náhradní výchovy. Jsou ukázkou toho, jak se utváří a jak probíhají kontakty mezi biologickými rodiči a jejich dětmi, umístěnými v pěstounské péči. Shrnutí případových studií uvádí klady náhradní rodinné výchovy i její nedostatky a rezervy.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá postavením biologické a náhradní rodiny ve společnosti. Charakterizuje funkční rodinu, výchovu a rodinné prostředí. Zdůrazňuje význam funkční rodiny pro dítě. V další části popisuje formy náhradní rodinné péče. Především pěstounskou péči. Uvádí specifika a problémy výchovy dítěte v náhradní rodině. Podrobně charakterizuje vztahy biologické a pěstounské rodiny: jak se utváří,

jaký význam mají pro dítě, kdo je podporuje. V závěru jsou doporučeny oblasti uplatnění sociálních pedagogů v péči o ohrožené děti.

Klíčová slova

Dítě, rodina, výchova, pěstounská péče, náhradní rodinná péče, biologická rodina, rodinné vztahy, formy náhradní rodinné péče, problémy výchovy, orgány sociálně-právní ochrany dětí.

Annotation

This bachelor thesis is focused on the position of biological and substitute families in our society. The thesis characterises a well-functioning family, its education and a family environment. There is an emphasis on the influence of a well-functioning family on a child. There are described some forms of the substitute family care in the next part of the thesis. It highlights especially the foster care. There are included specific challenges and problems of the education of a child in a substitute family. There is given a detailed description of the relation between the substitute and the biological family: how they rise, how important they are for the child who supports them. There are recommended some areas of application of the social pedagogic in care of endangered children in the end of the thesis.

Key words

Child, family, education, foster care, substitute families, biological families, family relationships, forms of substitute families, problems in education, society, department of social and legal protection of children.

Seznam použité literatury a prameny:

Zákony

1. Ústava ČR.
2. Úmluva o právech dítěte.
3. Listina základních práv a svobod.
4. Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.
5. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.
6. Práva dítěte v dokumentech. Praha: Odbor prevence kriminality MV ČR, 1998. ISBN 80-8521-56-7

Literatura

7. ARCHEROVÁ, C. Dítě v náhradní rodině. Praha: ASPI, 2006. ISBN 80-7178-578-4.
8. BAKOŠOVÁ, Z. Sociálna pedagogika ako životná pomoc. Bratislava: FFUK, 2005. ISBN 9978-80-969944-0-3.
9. BECHYŇOVÁ, V., KONVIČKOVÁ, M. Sanace rodiny. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-392-5.
10. BERGER, M., GRAVILLON, I. Když se rodiče rozvádějí. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-843-2.
11. BROCKERT, S. Encyklopedie pro rodiče. Vimperk: PAPHYRUS, 1996. ISBN 80-85776-30-8.
12. DUNOVSKÝ, J., DYTRYCH, Z. et al. Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě. Praha: Grada Publishing, 1995. ISBN 80-7169-192-5.
13. HUDECOVÁ, A. BROZMANOVÁ GREGOROVÁ, A. et al. Sociálna práca s rodinou. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2008. ISBN 978-80-8083-597-2.
14. JANÁKOVÁ, L. Dary se přece nevracejí. Praha: TRITON, 2007. ISBN 978-80-7387-028-7.
15. KLIMEŠ, J. Budování identity dítěte-nejtěžší výchovný úkol v moderní společnosti. Praha: MPSV ČR, 2006. (bez ISBN).
16. KOENIG, L. J. Chytrá výchova. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-780-9.
17. KRAUS, B. Základy sociální pedagogiky. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3.
18. KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. a kol. Člověk, prostředí, výchova. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2.
19. KRAUS, B. SÝKORA, P. Sociální pedagogika I. Brno: Institut mezioborových studií, 2009. (bez ISBN)
20. KRAUSOVÁ, L., NOVOTNÁ, V. Sociálně-právní ochrana dětí. Praha: ASPI, 2006. ISBN 80-7357-214-1.
21. LACINOVÁ, L., ŠKRDLÍKOVÁ, P. Dost dobří rodiče aneb Drobné chyby ve výchově dovoleny. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-442-7.
22. MATĚJČEK, Z. Co, kdy a jak ve výchově dětí. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-325-3.
23. MATĚJČEK, Z. Psychologické eseje (z konce kariéry). Praha: KAROLINUM, 2004. ISBN 80-246-0892-8.
24. MATĚJČEK, Z. Rodiče a děti. Brno: AVICENUM, 1986. (bez ISBN)

25. MATĚJČEK, Z. et al. Náhradní rodinná péče. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-304-8.
26. MATĚJČEK, Z. DYTRYCH, Z. Nevlastní rodiče a nevlastní děti. Praha: Grada Publishing, 1999. ISBN 80-7169-897-0.
27. MATĚJČEK, Z., KOLUCHOVÁ, J. et al. Osvojení a pěstounská péče. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-637-3.
28. MATOUŠEK, O. Rodina jako instituce a vztahová síť. Praha: SOCIOLOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ, 1997. ISBN 80-85850-24-9.
29. MATOUŠEK, O. Slovník sociální práce. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-549-0.
30. MATOUŠEK, O., PAZLAROVÁ, H. Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-739-8.
31. PÖTHE, P. Dítě v ohrožení. Praha: G plus G, 1999. ISBN 80-86103-21-8.
32. PREKOPOVÁ, J. Pevné objekty. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-614-8.
33. PREKOPOVÁ, J. Jak být dobrým rodičem. Praha: Grada.Publishing, 2001. ISBN 80-2247-9063-7.
34. PREKOPOVÁ, J., SCHWEIZEROVÁ, CH. Děti jsou hosté, kteří hledají cestu. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-854-6.
35. PRŮCHA, J. Přehled pedagogiky. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7178-944-5
36. PRŮCHA, J., WALTWROVÁ, E., MAREŠ, J. Pedagogický slovník. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-579-2.
37. ROTREKLOVÁ, E. Náhradní rodinná péče a transformace systému náhradní péče o ohrožené děti. In Sborník z 8. celostátního semináře NRP, Brno 2008, Brno: Triada, 2008, s. 8-10. ISBN 978-80-254-3541-0.
38. ROTREKLOVÁ, E. Program odborné podpory a doprovázení v náhradní rodinné péči. In Sborník z 10. celostátního semináře, Brno 2010. Brno: Triada, 2010, s. 39-42. ISBN 978-80-254-8745-7.
39. SOBOTKOVÁ, I. Psychologie rodiny. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-250-8.
40. SOBOTKOVÁ, I. Úvaha o osobní a rodinné identitě v kontextu náhradní rodinné péče. In Sborník ze 6. Konference o náhradní rodinné péči, Olomouc 1999. Praha: MPSV, 1999, s. 30-37. ISBN 80-85529-66-1.
41. ŠKOVIERA, A. Dilemata náhradní výchovy. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-318-5.
42. ŠPECIÁNOVÁ Š. Ochrana týraného a zneužívaného dítěte. Praha: LINDE, 2003. ISBN 80-86131-44-0.
43. TEYBER, E. Děti a rozvod. Praha: Návrat domů, 2007. ISBN 978-80-7255-163-7
44. VÁGNEROVÁ, M. Základy psychologie. Praha: KAROLINUM, 2007. ISBN 978-80-246-0841-9.
45. VESELÁ, R. et al. Rodina a rodinné právo. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2003. ISBN 80-86432-48-3.
46. WARSHAK, R. A. Revoluce v porozvodové péči o děti. Praha: JAN, 1995. ISBN 80-855229-16-5.

Periodika:

47. NOVOTNÁ, V. Osvojení, nebo pěstounská péče? Právo a rodina, 2005, 7(8), s. 6-10, ISSN 1212-866X.
48. PETROVÁ, E. Co mohou prožívat děti svěřené do náhradní rodinné péče. Právo a rodina, 2010, 12(1), s. 21-22, ISSN 1212-866X.
49. ČERNÁ, I. Péče o děti ohrožené sociálním vyloučením v ČR a dalších zemích Evropské unie. Právo a rodina, 2008, 10(2), s. 1-6, ISSN 1212-866X.
50. ŠULOVÁ, L. Rodina funkční a dysfunkční. Právo a rodina, 2006, 8(1), s. 8-12, ISSN 1212-866X.

Jiné informační zdroje:

51. <http://www.mpsv.cz>
52. <http://www.pestouni.cz>
53. <http://www.triada.cz>
54. <http://www.trialog-brno.cz>
55. <http://www.openfamily.cz>
56. <http://www.rozumacit.cz>
57. <http://www.vyplnto.cz>

Seznam příloh:

Příloha č. 1   Dotazník

D o t a z n í k

Vážené sociální pracovnice,

dovoluji si Vás požádat o vyplnění dotazníku, který je součástí mé bakalářské práce na téma „Biologická rodina a náhradní výchova“. Dotazník je anonymní. Bude sloužit pouze pro studijní potřeby této bakalářské práce.

Odpovědi na uzavřené otázky označte prosím křížkem. U otevřených otázek doplňte svůj názor. U škálových otázek označte prosím křížkem míru Vašeho posouzení.

Za vyplnění dotazníku a spolupráci Vám velmi děkuji.

1. Vaše pohlaví:

- žena
- muž

2. Jak dlouho pracujete v oblasti sociálně-právní ochrany dětí (dříve péče o děti)?

- 0 – 5 let
- 5 – 10 let
- 10 – 15 let
- více než 15 let

3. Vaše pracovní pozice je:

- sociální pracovnice oddělení sociálně-právní ochrany dětí
- sociální pracovnice v agendě náhradní rodinné péče
- kumulovaná funkce terénní sociální pracovnice včetně agendy náhradní rodinné péče
- jiná funkce .....

4. Kontakt biologické a pěstounské rodiny probíhá podle Vaší praxe:

- ano
- ne
- občas
- jiná možnost (uved'te konkrétně jaká).....

5. Kolik máte v současné době ve svém obvodu pěstounských rodin, kde probíhají kontakty dětí s biologickými rodiči? Uveďte prosím počet:

6. Jak hodnotíte všeobecně kontakty biologické rodiny s dítětem?

- kladně
- spíše kladně
- negativně
- velmi negativně

7. Pokud jste v 6. otázce hodnotila *kladně*, uveďte, v čem:

8. Pokud jste v 6. otázce hodnotila *záporně*, konkretizujte:

9. U většiny dětí v PP ve Vašem obvodu hodnotíte návštěvy biologické rodiny jako:

- přínosné (pro dítě)
- spíše přínosné
- méně přínosné
- nic dítěti nepřinášející

10. V jakých časových intervalech nejčastěji navštěvují biologičtí rodiče děti v PP?

- Jednou za týden
- Jednou za měsíc
- Jednou až dvakrát za rok
- Jednou až dvakrát za celý pobyt dítěte v PP

11. Kontakty dětí v PP s biologickými rodiči v průběhu posledních 10 let/v průběhu Vaší praxe, mají:

- stoupající tendenci
- klesající tendenci
- počet je přibližně stejný
- jiná možnost

12. Domníváte se, že biologická rodina má pro dítě v PP:

- velký význam
- má význam
- je málo důležitá
- není důležitá
- nemá žádný význam

13. Pokud má význam, v čem:

14. Pokud není důležitá, konkretizujte:

15. Ovlivňuje biologická rodina výchovu dítěte umístěného v PP, pokud kontakty probíhají?

- ovlivňuje
- středně ovlivňuje
- neovlivňuje

16. Potřebuje dítě v PP k pochopení své identity osobní kontakt se svými rodiči?

- rozhodně ano
- ano
- ne
- rozhodně ne
- nevím

17. Přístup sociálních pracovníků v oblasti sociálně-právní ochrany dětí k biologické rodině je:

- kooperativní
- partnerský
- jiný (uved'te jaký).....

18. V čem nastaly v posledních letech změny v přístupu sociálních pracovníků k biologické rodině?

- biologická rodina je upřednostňována před pěstounskou rodinou
- biologická rodina je znevýhodňována oproti pěstounské rodině
- sociálním pracovníkům se daří vyrovnávat vztahy mezi biologickou a pěstounskou rodinou

19. Při kontaktech dítěte v pěstounské péči s biologickou rodinou mu nejvíce pomáhají:

- sociální pracovníci sociálně-právní ochrany dětí
- pracovníci nestátních organizací
- nikdo
- pěstouni

20. Napište volně, co považujete za potřebné řešit v této problematice: